

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI TINERETULUI REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE ȘTIINȚE PENALE ȘI CRIMINOLOGIE APLICATĂ

Dreptul Roman

Caiet de curs

Elaborat :
Covalschi Stanislav,
doctor în științe istorice

Chisinau 2013

TEMA 1. INTRODUCERE ÎN STUDIUL *DREPTULUI ROMAN PRIVAT* NOȚIUNEA, OBIECTUL ȘI IMPORTANȚA *DREPTULUI ROMAN PRIVAT*

- 1. Privire istorică asupra evoluției statului și dreptului roman**
- 2. Definiția dreptului roman**
- 3. Obiectul dreptului roman**
- 4. Importanța dreptului privat roman**
- 5. Diviziunile dreptului privat roman**
- 6. Documentele dreptului roman**

1. Privire istorică asupra evoluției statului și dreptului roman

Perioada prestatală. Epoca prestatală sau epoca gentilică a durat de la fondarea orașului Roma până la fondarea statului roman.

Populația Romei, cu toate că era în majoritate italică, nu avea o structură omogenă.

Era formată din trei triburi primitive: 1. Tribul latin, numit Ramnes; 2. Tribul sabin, numit Titii; 3. Tribul etrusc, numit Lucers.

Întemeierea statului roman. În a doua jumătate a sec. al VI-lea î.Hr., regele *Servius Tullius* a inițiat două reforme:

a. Reforma socială – prin care întreaga populație a Romei era împărțită în 5 clase sociale pe criteriul averii, ne mai ținând cont de distincția dintre patricieni și plebei.

b. Reforma administrativă, *Servius Tullius* a împărțit teritoriul Romei pe circumscripții administrative, denumite triburi, creând 4 triburi sau cartiere urbane și 17 triburi rurale.

Regalitatea. Regalitatea reprezintă epoca primitivă a Romei antice, când conflictul dintre patricieni și plebei s-a adâncit, datorită discriminărilor apărute pe plan politic, pe plan economic și pe plan juridic.

- Pe plan politic – plebeii nu aveau acces la lucrările *comitiei curiata*.

- Pe plan juridic - decurgea din faptul că la acea vreme normele de drept erau deținute de pontifi, aleși din rândul patricienilor, iar numai în cazul declanșării unui conflict plebeii puteau să se adreseze pontifilor pentru a afla ce norme de drept li se aplică și astfel, aceștia erau suspendați de o atitudine părtinitoare, favorabilă patricienilor.

- Pe plan economic - pământurile cucerite intrau în proprietatea statului care le repartiza patricienilor nu și plebeilor.

Republica. În perioada republicii au fost menționate, în general, organele statului, cu Adunările Poporului și Senatul, însă în locul regelui, în fruntea statului apar doi consuli.

Către sfârșitul republicii forma tribală, se dizolvă și apar noi categorii sociale derivate din patricieni ori **plebei**, respectiv **cavalerii** și **nobilii**. Alături de nobili și cavaleri, în epoca republicii au apărut și alte două categorii sociale: **proletarii** și **sclavii**.

În cadrul Adunărilor Poporului, pe lângă comitia curiata, care își pierde treptat din importanță, și comitia centuriata, în cadrul căreia importanța elementului aristocrat se diminuează, apar noi organisme, respectiv: *comitia tributa* și *concilium plebis*.

Imperiul. La sfârșitul Republicii s-au declanșat războaie civile între nobili și cavaleri. În acele condiții, împăratul Caius Iulius Caesar a încercat să introducă despoția de tip oriental, dar a fost asasinat de nepotul și fiul său adoptiv Octavian, care a încercat să instituie un sistem politic autoritar, determinând senatul să-l aleagă consul și tribun pe viaă.

Imperiul cunoaște două perioade: principatul (27 î.Hr –285 d.Hr) și dominatul (285d.Hr-565d.Hr).

2. Definiția dreptului roman

Dreptul roman **cuprinde totalitatea normelor juridice instituite sau sancționate de statul roman, de la fondarea Romei (754 î.Hr.) și până la moartea împăratului Justinian (565 d.Hr.) și este un sistem extrem de vast și complex, format dintr-o multitudine de ramuri și de instituții juridice.**

Această definiție dată dreptului roman corespunde concepției actuale, moderne, care este fundamental diferită față de cea a jurisconsultilor romani, care confundau principiile religioase – *fas*, cu cele morale - *honestum*, și cu cele de drept, *ius*. Cu toate acestea, comparativ cu celelalte popoare ale lumii antice, romanii au depășit această confuzie și au realizat o distincție clară între normele dreptului, normele religioase și normele de morală.

Astfel, jurisconsultul *Ulpian* definește dreptul ca fiind: „*iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*” (**principiile dreptului sunt: a trăi în mod onest, a nu vătăma pe altul și a da fiecăruia ce i se cuvine**).

Conform acestei definiții, principiile dreptului roman erau: a) **a trăi în mod onest; b) a nu vătăma pe altul; c) a da fiecăruia ceea ce i se cuvine.**

3. Obiectul de studiu a dreptului roman

Cursul de drept roman are ca obiect prezentarea apariției și evoluției instituțiilor dreptului roman și nu întregul domeniu al dreptului roman, deoarece dreptul privat roman este domeniul în care romanii au dat întreaga lor măsură. Dreptul roman este domeniul în care romanii au creat concepte, categorii, principii și instituții juridice care se aplică și în zilele noastre.

Romanii au putut să distingă între dreptul public și dreptul privat încă din epoca veche, dar nu au teoretizat această distincție, deoarece, așa cum am precizat, romanii erau mai mult practicieni ai dreptului.

Putem concluziona că dreptul roman cuprinde totalitatea normelor juridice instituite sau sancționate de statul roman, norme care reglementează statutul juridic al persoanelor, relațiile cu conținut patrimonial dintre persoane, precum și relațiile care iau naștere între persoane cu ocazia judecării proceselor private.

4. Importanța dreptului privat roman

Dreptul roman prezintă o importanță deosebită deoarece constituie **fundamentul pe care s-a clădit sistemul juridic**. Cu toate că acesta numai este în vigoare, noțiunile și principiile sale, care s-au perpetuat de peste două mii de ani și până astăzi, sunt perfect aplicabile și în prezent.

Așadar, dreptul roman prezintă o importanță deosebită din următoarele considerente: a) a contribuit la crearea alfabetului dreptului printr-un limbaj juridic adecvat, cu ajutorul căruia s-au putut exprima ideile juridice cerute de viața practică.

b) a determinat dezvoltarea gândirii juridice, astfel că noțiunile juridice actuale au apărut în cadrul acestei gândirii, caracterizându-se prin precizie, claritate și logică strictă;

c) a contribuit la formarea principiilor juridice prin adagii sau maxime celebre, transmise lumii moderne și utilizate până în zilele noastre.

d) dezvoltă simțul juridic practic, deoarece sistemul juridic roman s-a format pe bază de spețe care au dat posibilitatea să se urmărească și să se înțeleagă modul de elaborare a noțiunilor juridice;

e) determină formarea unei educații juridice atât pentru omul de cultură, cât și pentru specialistul care se formează și se perfecționează în știința dreptului; dreptul mondial s-a format și a evoluat sub puternica influență a dreptului roman.

5. Diviziunile dreptului privat roman

Așa cum rezultă din textul lui *Ulpian*, „*publicum ius est quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singularum utilitatem*” (dreptul public este acela care se referă la organizarea statului roman, iar dreptul privat este acela care se referă la interesele fiecăruia), dreptul roman se divide în două mari părți: **dreptul public și dreptul privat**.

1. **Dreptul public** este acel ansamblu de norme juridice care reglementează organizarea statului și relațiile dintre stat și persoanele particulare.
2. **Dreptul privat** este acel ansamblu de norme juridice care reglementează relațiile dintre persoanele particulare.

La rândul său, dreptul privat se subdivide în trei părți:

- ius civile (dreptul civil), este ansamblul de norme juridice care reglementează relațiile dintre cetățenii romani.

- ius gentium (dreptul ginților), cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează relațiile dintre cetățenii romani și străini, pe de o parte, și relațiile dintre străini pe de altă parte.

- ius naturae sau ius naturale (dreptul natural), este dreptul pe care toate ființele viețuitoare l-au deprins de la natură.

6. Documentele dreptului roman

Aceste izvoare se împart în trei categorii:

- a. **Texte epigrafice** – acestea îmbracă forma unor înscrisuri gravate pe table de marmură sau bronz, sau chiar înscrisuri particulare pe plăci de lemn acoperite cu ceară. Printre inscripțiile prin care ne-au parvenit dispozițiile legislative menționăm: *Lex Rubria de Gallia Cisalpina* și *Lex de imperio Vespasiani*.
- b. **Papyrii (papyrus)** – redau textele unor izvoare de drept deosebit de importante pentru cunoașterea fizionomiei unor instituții juridice. Deosebit de importantă este și Constituția lui **Caracalla** (212 î.e.n.) scrisă tot pe papyrus, prin care s-a generalizat cetățenia romană. În 1933 a fost descoperit un fragment important din *Instituțiile lui Gaius*, de asemenea a consemnat pe acest tip de suport.
- c. **Textele istorice și literale** – furnizează și ele câteodată date privitoare la anumite izvoare normative, la practica judiciară sau la unele momente din viața privată, cu implicații pe plan juridic.

Dintre istorici menționăm pe Titus Livius, Tacit, Suetoniu, iar dintre scriitori pe Cezar, Cicero, Horatius, Juvenal, Virgilius ș.a.

Evaluare:

1. Privire istorică asupra evoluției statului și dreptului roman:
2. Perioada prestatală;
3. Întemeierea statului roman;
4. Perioada regalității;
5. Republica;
6. Imperiul.
7. Definiția dreptului roman.
8. Obiectul de studiu a dreptului roman.
9. Importanța dreptului privat roman.
10. Diviziunile dreptului privat roman:
11. Jus publicum;
12. Jus privatum.
13. Documentele dreptului roman.

Note suplimentare :

TEMA 2. IZVOARELE DREPTULUI ROMAN

1. Caracterizarea generală a izvoarelor dreptului roman
2. Încercări de codificare înainte de Iustinian
3. Codificarea dreptului roman în timpul lui Iustinian
4. Dreptul roman după Iustinian

1. Caracterizarea generală a izvoarelor dreptului roman

Izvoarele dreptului roman, în sens formal, sunt studiate într-o ordine logică și cronologică astfel: obiceiul; legea; edictele magistraților; jurisprudența; senatus-consultele; constituțiile imperiale.

1.1. Obiceiul (*consuetudo*). Obiceiul sau cutuma constituie cel mai vechi izvor al dreptului roman fiind un drept nescris sau *ius non szeptum*.

1.2. Legea (*lex*). La vechii romani legea era desemnată prin cuvântul *lex*, care era utilizat cu înțelesul de convenție. Atunci când convenția se încheia între două persoane fizice, *lex* era utilizat cu înțelesul de contract, iar atunci când convenția se încheia între magistrat și poporul roman, *lex* era utilizat cu înțelesul de lege ca izvor formal de drept.

1.3. Edictele magistraților. În epoca veche, normele dreptului privat roman au fost exprimate și prin edictele magistraților. Referindu-se la edictele magistraților Cicero spunea „că în timpul său, edictul pretorului luase locul Legii celor XII Table în practica instanțelor judecătorești.

Edictul avea o durată de un an, perioadă asemănătoare cu durata mandatului magistratului și de aceea se numea *lex annua*. În anumite situații erau emise edicte ocazionale, date pentru perioade scurte de timp (zile, săptămâni, luni), pentru cazuri neprevăzute, acestea numindu-se *edicta repentina*.

1.4. Jurisprudența (*iurisprudentia*). În sens juridic roman termenul de jurisprudență desemnează știința dreptului, doctrina elaborată de către jurisconșulții romani pe calea interpretării dispozițiilor legii.

Jurisconșulții romani nu erau juriști în sensul tehnic al cuvântului, în concluzie nu erau funcționari publici și nu erau remunerați pentru activitatea lor.

1.5. Senats consultele (*senatusconsulta*). În epoca veche, senatul roman nu putea adopta hotărâri cu putere de lege, dar în schimb putea influența procesul de legiferare deoarece legile pe care le vota poporul puteau intra în vigoare numai în condițiile în care erau ratificate de Senat. Astfel, hotărârile senatului (*senatus consulta*) nu erau izvoare de drept, competența sa reducându-se la interpretarea legilor, la avizarea acestora și, atunci când era cazul, la posibilitatea de a le declara nule sau neaplicabile.

1.6. Constituțiile imperiale (*constitutiones principis*). Constituțiile imperiale sunt dispoziții luate de împărat. Începând cu împăratul *Hadrianus*, Constituțiile imperiale au dobândit putere obligatorie, devenind astfel izvoare de drept. Constituțiile imperiale sunt ceea ce împăratul a hotărât prin decret, prin edict sau prin scrisoare.

2. Încercări de codificare înainte de Justinian

A existat permanent o tendință de sistematizare, înainte de împăratul *Justinian*, cele mai importate fiind:

a) (*Codex Gregorianus*), care a fost elaborat, probabil între anii 291-294 de către profesorul de drept Gregorius și cuprindea toate Constituțiile imperiale date din vremea împăratului *Hadrianus* și până în anul 291;

b) (*Codex Hermogenianus*), care a fost elaborat în anul 295 de către Hermogenianus, profesor la Facultatea de Drept din Beirut. Acesta reprezenta o continuare a Codului Gregorian;

c) (*Codex Theodosianus*), reprezintă prima codificare oficială, realizată din dispoziția împăratului *Theodosiu al II-lea*, în anul 483, și cuprindea constituțiile imperiale date de la Constantin cel Mare, până la *Theodosiu al II-lea*.

3. Codificarea dreptului roman în timpul lui Justinian

Opera legislativă a lui *Justinian* cuprinde patru lucrări:

- a) Codul (*Codex*). Codul lui *Justinian* a fost elaborat în anul 529 de o comisie formată din 10 profesori și avocați, în frunte cu *Tribonian*. Lucrarea a fost publicată în două ediții, aceasta conținând 4650 Constituții, de la împăratul *Hadrianus* și până la *Justinian*. Codul a fost împărțit în 12 cărți, după modelul Legii celor XII Table.
- b) Digestele (*Digesta*), Constituie o culegere de fragmente din operele jurisconsulților clasici romani, fiind elaborată de o comisie constituită din 15 profesori și avocați în frunte cu același *Tribonian*.
- c) Institutele lui *Justinian* (*Institutiones*) reprezintă un manual adresat studenților în drept. Institutele erau obligatorii, fiind izvor de drept.
- d) Novelele sau noul Codex reprezintă o completare a Codului, constituite din 158 de Constituții date de *Justinian* în ultimii 30 de ani de domnie.

4. Dreptulroman după Justinian

După *Justinian*, dreptul roman a continuat să se dezvolte, devenind tot mai mult un drept feudal. Autorii îl numesc drept romano-bizantin, sau **drept bizantin**. Fiind predat în școli, a făcut obiectu la numeroase lucrări de interpretare, dintre care s-au păstrat foarte puține.

Cea mai importantă lucrare de acest gen este *Para fraza Institutelor*, aparținând lui *Theophilus*, redactor al codului.

În anul 740 împăratul *Leon Isaurul* dispune alcătuirea unei noi colecții de reglementări, care va purta numele de *Ecloga*. Aceasta are numai 18 titluri, ceea ce permite estimarea nevoilor juridice ale societății de atunci.

Între anii 870 și 879 s-a alcătuit un Manual juris (*Prohiron*), care are ca izvor *Ecloga* lui *Leon Isaurul* (novelele și comentariile digestelor).

Între 879 și 886 este alcătuită o altă culegere, *Epanagoga*.

Împăratul *Leon Filozoful* ordona întocmirea unei noi culegeri, care va fi realizată între anii 888 și 892. Culegerea va purta titlul de **Basilicale**, și este scrisă în limba greacă. Izvoarele ei sunt institutele, digestele, codul și novelele lui *Justinian*, sistematizate în 60 de cărți. În fiecare titlu figurează fragmente din aceste culegeri, în ordinea enumerării de mai sus, căruia li se aplică regula *–lex posterior derogat priori* (legea ultima deroga de la cea dinainte), devenită principiu de drept modern.

În partea răsăriteană a imperiului *Basilica* în locul *Corpus Juris Civilis* abia în secolul al XII-lea.

Evaluare:

1. Caracterizarea generală a izvoarelor dreptului roman:
 - a. Obiceiul;
 - b. Legea;
 - c. Edictele magistraților;
 - d. Jurisprudența;
 - e. Senatusconsultele;
 - f. Constituțiile imperiale.
2. Încercări de codificare înainte de Justinian.
 - a. Codul Gregorian;
 - b. Codul Hermogenian;

- c. Codul Theodosian.
- 3. Codificarea dreptului roman în timpul lui Justinian.
 - a. Codul;
 - b. Digestele;
 - c. Institutele;
 - d. Novelele.
- 4. Dreptul roman după Justinian.

Note suplimentare:

TEMA 3. PROCEDURA DE JUDECATĂ ÎN DREPTUL ROMAN

- 1. Procedura civilă romană – scurt istoric**
- 2. Procedura legislațiilor**
- 3. Procedura formulară**
- 4. Acțiuni**
- 5. Efectele sentinței**
- 6. Procedura extraordinară**

1. Procedura civilă romană – scurt istoric

Orice drept care se recunoaște unei persoane are valoare practică numai în măsura în care este sancționat, pentru că valorificarea lui se face prin recursul la sancțiune.

Procedura civilă romană cuprinde totalitatea normelor care reglementează desfășurarea proceselor cu privire la libertate, la proprietate, la moștenire și la valorificarea drepturilor de creanță.

La început, dreptatea nu se solicita, ci se lua, conform dreptului pumnului; după legea talionului; sistemul răzbunării sângelui. De la această fază în apăsătoare, nu s-a ajuns dintr-o dată la procedura civilă, ci s-a traversat mai întâi sistemul procedurii extrajudiciare.

Primele două sisteme procedurale se caracterizează prin diviziunea procesului în două faze: *in iure* (în fața magistratului) și *in iudicio* (în fața judecătorului).

Faza a doua a procesului se desfășoară în fața judecătorului, persoana particulară, aleasă de către părți, care conduce dezbaterile contradictorii, ascultă pledoariile avocaților, apreciază probele și pronunță sentința. După pronunțare, judecătorul re-devine un simplu particular.

În epoca post-clasică, prin introducerea procedurii extraordinare, dispărea divizarea procesului în două faze, dezbaterile fiind conduse de una și aceeași persoană.

2. Procedura legislațiilor

Termenul de legislație prin care este desemnat primul sistem procedural roman, arată că ori ce acțiune, ca mijloc de valorificare a unui drept obiectiv se întemeiază pe lege. *Gaius* explica astfel numele de *legis actiones*; Legislațiile erau prevăzute de lege (quod legibus proditae erant) și nu puteau fi folosite decât numai dacă erau create de lege, aplicându-se principiul *–nulla legis actio sine lege*.

Diviziunea instanței. În vechea Romă regele deține singur competența de-a cerceta și judeca litigiile dintre cetățeni. Din *imperium* (puterea supremă), decurgea și prerogativa *de iudicere*

(jurisdicțiune).

Desfășurarea procesului în sistemul legislațiunilor:

a) **Procedura in jure.**

Legisacțiunea avea loc în prezența părților. O regulă de bază la proces era ca părțile să fie față la proces, fiind imposibilă procedura în lipsă. Fiind prohibită reprezentarea judecătorească, împricinații trebuiau să se înfățișeze în persoană.

Citarea pârâtului se făcea prin utilizarea unuia dintre cele trei procedee cunoscute: *in jus vocatio*, *vadimonium extrajudicial* și *condictio*. În *in jus vocatio* – constă în somarea pârâtului să se prezinte în fața magistratului, prin pronunțarea formulei solemne: *in jus te voco* (te chem în fața magistratului). Dacă pârâtul nu se prezenta, reclamantul putea să-l aducă folosind forța, dacă refuzul pârâtului era constatat cu martori.

Pârâtul putea evita această situație dacă își constituia un garant (vindex).

În cazul în care procesul nu se încheia în cursul aceleași zile, înfățișările ulterioare ale pârâtului erau asigurate prin *vadimonium*, o convenție prin care părțile stabileau data când urmau să se prezinte în fața magistratului. *Condictio* era somația prin care reclamantul chema în jure pe pârâtul peregrin.

b) **Procedura in judicio.**

Avea loc în fața judecătorului și se prezenta mai puțin rigidă decât faza *in jure*, în sensul că existau mai puține limitări aduse libertății de acțiune a părților.

Judecătorul își desfășoară activitatea în *Comitium* sau în *Forum*, fără ar fi supus restricțiilor calendarul judecătoresc.

3. Procedura formulară

Introducerea procedurii formulare a fost dictată de necesitatea adaptării vechilor dispoziții ale dreptului la exigentele vieții sociale și economice de la sfârșitul republicii. Procedura formulară a fost introdusă prin Legea *Aebutia*, dată între anii 149 și 126 î.e.n.

Desfășurarea procesului.

În sistemul procedurii formulare procesul continua să se desfășoare în două faze, dar au fost introduse unele inovații cu privire la citare, precum și la activitatea părților și a pretorului.

a. Faza in jure. În materie de citare s-au menținut vechile procedee, pe lângă care au fost introduse altele noi. Astfel, pretorul a dat o acțiune specială împotriva pârâtului care, la somația a reclamantului, refuza să se prezinte la proces. Deasemenea, împotriva celui care se ascundea pentru a nu putea fi citat - *adato missio in possessionem*, în baza căreia reclamantul putea vinde bunurile pârâtului.

b. Faza in judicio. Activitatea părților în fața judecătorului se asemana în linii mari cu aceea după regulile cunoscute dela procedura legislațiunilor.

În noile condiții sociale de ascensiune a clasei cavalerilor prin Legea *Sempronia judiciara*, dobândesc dreptul de a fi aleși judecători și membrii ordinului *equestru*. Împăratul **Augustus** a împărțit judecătorii în 4 categorii, după avere. Lista judecătorilor s-a păstrat până în sec. III e.n. când a dispărut, în condițiile modificării radicale a procedurii.

4. Acțiuni

Pentru a asigura o protecție juridică eficientă unor interese extrem de variate, statul roman a dat acțiunii o vocație universală, în sensul că ori ce pretenție legitimă putea, în principiu, să capete o sancțiune juridică.

Clasificarea acțiunilor este variată:

1. *Acțiunile in rem și in personam*. Divizarea acțiunilor în reale și personale este foarte veche fiind cunoscută încă din epoca Legii celor XII Table. Potrivit Institutelor lui *Justinian* această împărțire este cea mai importantă (*Summadivissio*).

2. *Acțiunile civile și acțiunile honorarii*. Acțiuni civile au o *intention in jus* concept prin care

judecătorul este în vîtat să răspundă dacă potrivit dreptului, pretenția reclamantului este întemeiată.

3. *Acțiuni certe și acțiuni incerte.* Dacă *intenti* este certa sau incerta și adunările vor fi certe sau incerte.

4. *Acțiunile*

arbitrare (judicia arbitrară) au fost create în scopul atenuării inconvenientelor ce decurgeau din caracterul pecuniar al sancțiunii. În cazul când acțiunea conținea în formulă o cauză arbitrară, judecătorul era invitat să nu treacă la condamnarea pârâtului fără a-i propune în prealabil îndeplinirea unui fapt (orestituire).

5. *Acțiuni populare și acțiuni private.* Acțiunile populare puteau fi întentate de oricine, deoarece aveau rolul de a apăra interesele generale, pe când acțiunile private erau utilizate în scopul protejării intereselor pârâtului.

6. *Acțiuni penale și acțiuni persecutorii.* Acțiunile penale aveau ca obiect condamnarea pârâtului la o amendă bănească, în timp ce acțiunile persecutorii vizau condamnarea la restituirea lucrului sau la repararea pagubei cauzate.

5. Efectele sentinței

Potrivit rolului pe care îl avea în sistemul procedurii formulare, judecătorul pronunța o sentință de condamnare sau de absolvire.

Sentința de condamnare avea un dublu efect: forța juridică și forța executorie.

Forța executorie era asigurată prin *action judicati* pe care reclamantul o intenta împotriva pârâtului pentru a-l constrânge să execute sentința.

Executarea asupra bunurilor cunoștea două forme:

a. *Venditio bonorum*, care se realiza în două faze. Mai întâi magistratul îl trimitea pe creditor în detențiunea bunurilor debitorului (*missio in possessionem*), când acesta cunoștea justețea pretențiilor creditorului. Dacă în termen de 30 de zile debitorul nu plătea datoria, trecea la faza a doua – *venditio bonorum* (vânzării bunurilor).

b. *Distractio bonorum*. În scopul de a ocoli unele inconveniente cede curgeau din *venditio bonorum* a fost creată *distractio bonorum*, ca formă de executare mai evoluată. Astfel, bunurile debitorului insolubil nu se mai vindeau în blocuri cu amănuntul, până la satisfacerea tuturor creanțelor. Existând șansa păstrării unei părți de patrimoniu, executarea sentinței în forma *distractio bonorum*, nu atrăgea în faimă pentru debitor.

6. Procedura extraordinară

În sistemul procedurii extraordinare, procesul era condus de la început până la sfârșit de către magistrat.

Magistrați judecătorești aflu la dispoziția împăratului, care numai avea unicitatea prestigiului și nici competența din perioada clasică, ci erau simpli funcționari ai statului investiți cu unele atribuții uni-administrative și jurisdicționale, în cadrul unor subdiviziuni teritoriale.

Desfășurarea procesului. Citarea părților capătă caracter oficial sau cel puțin semioficial. Părțile se prezentau personal în fața magistratului sau își constituia prezentarea. Procesul se desfășura într-o clădire, în prezența magistratului, a părților, a avocaților și a unor funcționari judecătorești. După desfășurarea în contradictoriu a problemelor litigioase, judecătorul putea adresa părților anumite întrebări sau le cerea să depună un jurământ.

În cadrul procedurii extraordinare începe să se contureze o anumită ierarhie a probelor: înscrisurile – mai ales cele înregistrate de autorități – au o probantă mai mare decât probele orale.

Hotărârea judecătorească. Sentința de condamnare nu mai purta asupra unei sume de bani, ci chiar asupra obiectului cererii reclamantului.

Dacă în procedura formulară judecătorul nu putea condamna la mai puțin (o sumă mai mică

decât cea pretinsă) în lipsa rigorilor formulei, judecătorul putea aprecia și condamna la o sumă mai mică decât cea pretinsă, în baza excepțiilor invocate depărat.

Forța executorie a sentinței era asigurată prin intervenția organelor de specialitate ale statului - *manu militari*— ceea ce a contribuit la perfecționarea sistemului de valorificare a drepturilor subiective pe calea justiției spre deosebire de procedurile anterioare. În procedura extraordinară atât recunoașterea drepturilor cât și exercitarea sentinței se realiza în cupa nemijlocită a organelor de stat.

Evaluare:

1. Procedura civilă romană – scurt istoric.
2. Procedura legislațiilor.
3. Procedura formulară:
 - a. In jure;
 - b. In judicio.
4. Acțiuni.
5. Efectele sentinței:
 - a. Sentința de absolvire;
 - b. Sentința de condamnare (forța juridică și forța executorie).
6. Procedura extraordinară.

Note suplimentare:

TEMA 4. STATUTUL PERSOANELOR ÎN DREPTUL ROMAN

- 1. Noțiuni generale: începutul și sfârșitul personalității**
- 2. Status libertatis – Sclavia**
- 3. Status civitates – Cetățenii și necetățenii**

1. Noțiuni generale: începutul și sfârșitul personalității

În sens juridic, invariabil, persoana este subiectul de drept, cel înzestrat cu calitatea de a avea drepturi și obligații. Oamenii iapar ca subiecte ale raporturilor juridice fie individual (persoane fizice), fie organizați în colectiv (persoane juridice).

Potrivit dreptului roman, pentru ca o persoană fizică să poată participa la viața juridică, trebuia să aibă capacitate sau personalitate *caput* (dreptul de a încheia acte juridice în nume propriu).

Personalitatea deplină presupunea existența a 3 elemente: libertatea (*status libertatis*), cetățenia (*status civitatis*) și familia (*status familiae*), și deaceasta se bucura numai cetățenii romani *pater familias*. Celelalte categorii de oameni liberi aveau capacitate mai restrânsă sau mai extinsă, în funcție de o serie de factori ce vor fi tratați în continuare.

Pentru că personalitatea presupune viața, aceasta începe—din punct de vedere juridic, de la naștere, cu condiția ca copilul să se nască viu și să aibă aspect omenesc, să nu fie monstru (*monstrum vel prodigium*). Uneori, în interesul copilului, personalitatea poate începe și înainte de naștere, adică în momentul concepției, conform acestui principiu, copilul născut după moartea tatălui, venea totuși la succesiune

2. Status libertaus – Sclavia

Potrivit dreptului roman, oamenii se împart în două mari categorii: liberi și sclavia.

În ce privește **prima cauză** opera principiul potrivit căruia copilul născut din *justanuptiae* (căsătorie legală) dobânda condiția juridică a tatălui (în funcție de momentul concepțiunii) în timp ce, dacă era născut în lipsa unei căsătorii legale, dobânda condiția juridică a mamei. De remarcat faptul că între doi sclavi sau între un sclav și o persoană liberă, nu putea exista căsătorie legală.

Cea de-a doua cauză a sclaviei îmbracă forme diverse:

a) Captivitatea – ce-a mai conformă cu mentalitatea epocii și cu frecvențele războaie din antichitate: Războiul legitim luarea în robiea altor ginți sau triburi, iar vânzarea oamenilor captivi – un atribut al *questorului*, se făcea în numele statului roman;

b) Pedepsa - Cetățenii care sufereau anumite pedepse puteau fi vânduți ca sclavi, dar nu la Roma ci peșterea (Trans Tiberium). În această situație se aflau: debitorul hoțul prins în flagrant, dezertorul, nesupusul la încorporare, sau cel care refuză să se înscrie în cens (*incensus*).

3. Status civitates – cetățenii și necetățenii

Juscivilae înseamnă la origine dreptul cetății. Numai cetățenii (membrii cetății) aveau dreptul de a invoca legea. Străinul, chiar dacă era liber, avea regimul sclavului: nu avea *caput* și putea fi luat sclav de către oricine, asemenea sclavului părăsit.

Din punct de vedere al condiției juridice existau trei categorii de persoane: **cetățenii, latini și peregrinii**.

Cetățenii care locuiau în cetate aveau totalitatea drepturilor civile și politice. Acestea erau următoarele:

- jus commercii* (commercium) - era dreptul de a încheia acte juridice conform *jus civilae*;
- jus connubii* (connubium) - dreptul de a încheia o căsătorie valabilă conform dreptului civil;
- jus militae* - era dreptul de a fi soldat în armata română;
- jus suffragii* - era dreptul de a alege și corespunzător, *jus honorum*, dreptul de a candida la o magistratură.

Latinii au fost la origine locuitorii provinciei – *Latium* și mai târziu locuitorii coloniilor fondate de romani, latini și hernici. Cuvântul latin însemna atât condiția juridică a unei persoane cât și originea sa etnică. Latinii se bucurau de: *jus connubi*, *jus commercii* și *jus suffragii*.

Latinii puteau dobândi cetățenia fie stabilindu-se la Roma, fie căpătând o magistratură anuală în orașul lor, fie făcând parte din ordinul decurionilor.

Peregrinii erau, în cele din urmă romani de o condiție juridică inferioară cetățenilor și latinilor. Dintre aceștia, o anumită categorie, aveau drepturi și mai restrânse, este vorba de peregrinii *deditici*, intrau dezrobiții care suferiseră o pedeapsă gravă în timpul sclaviei sau străinii cărora nu li se acordase un statut local (ex. evreii).

Dezrobiții sunt sclavii eliberați de către stăpânii lor în următoarele modalități:

- vindicta* – prin această procedură se simula eliberarea (*vindicatio in libertatem*) în prezența unui *adsertor*, o persoană înțeleasă cu stăpânul. Părțile veneau în fața magistratului unde *adsertorul* afirma “acetomesteliber”, la care stăpânul confirma sau nu spunea nimic. Magistratul lua act și recunoștea sclavului calitatea de om liber, atingându-l cu o nuia (*vindicta*) când se spuneau cuvintele solemne ale *vindicatiunii*.
- testamento* – eliberarea sclavului se putea face și printr-un “legat de libertate” cuprins în testament. Sclavul era eliberat deplin drept la acceptarea succesiunii de către moștenitor.
- Censul* – sclavul era înscris, cu acordul stăpânului, în listele censului ca cetățean.

De reținut că în toate cele trei moduri de dezrobire voința stăpânului trebuia dublată de cea a puterii publice.

În statul roman trăiau și oameni liberi cu o condiție juridică specială. Aceștia își păstrau în sens formal libertatea dar, în fapt, se aflau într-o stare de servitute:

- a) Persoane *in mancipio*, erau fii de familie vânduți de părinți în vederea realizării unui câștig; fii de familie delincvenți, abandonati în mâinile victimelor delictului pentru a-și exercita dreptul de răzbunare;
- b) *Addicti*, erau debitorii insolubili atribuiți creditorilor lor;
- c) *Auctorati*, erau oameni liberi care se angajau ca gladiatori;
- d) *Redempti ab hostibus*, erau cei răscumpărați de la dușmani;
- e) *Colonii*, erau mici agricultori care arendau terenuri în schimbul unor sume de bani sau parte din recolta.

Situația juridică născută prin efectul contractului de arendă, valabil de 5 ani, va fi desemnată prin termenul de colonat.

Evaluare:

1. Noțiuni generale: începutul și sfârșitul personalității.
2. Status libertatis – sclavia.
3. Status civitatis – cetățenii și necetățenii:
 - a. Cetățenii;
 - b. Latini;
 - c. Peregrini.

Note suplimentare:

TEMA 5. FAMILIA ROMANĂ

- 1. Aspecte introductive**
- 2. Puterea părintească**
- 3. Căsătoria**
- 4. Concubinajul**
- 5. Adrogarea**
- 6. Adopția**
- 7. Legitimarea**
- 8. Incapacitatea de drept și de fapt la romani**

1. Aspecte introductive

Familia romană organizată pe bază patriarhală, familia se axează în jurul unei puteri, a puterii șefului de familie (*pater familias*), a cărui activitate unică și nelimitată se extindea asupra tuturor membrilor de familie; membrii de familie erau socotiți în concepția primitivă romană nu numai soția, copiii, nepoții etc., ci și sclavii și toate persoanele a căror existență era asigurată în cadrul sau prin intermediul colectivității familiale. Bărbatul fiind șeful familiei și singurul conducător în casă, avea dreptul de viață și de moarte asupra tuturor în familie, soția devine un membru inferior al grupului familial.

Puterea pe care șeful de familie o avea asupra femeii, copiilor și sclavilor se exercita asupra întregului patrimoniu – termenul de familie referindu-se și la lucruri și la persoane (jurisconsultul Ulpian). Puterea șefului de familie se numea la început *manus* (mână), simbol al forței fizice. Șeful sau capul familiei era numit *pater familias*, noțiune care evoca ideea de putere și nu de descendență și de procreare, pentru care romanii foloseau termenul de genitor. Capul familiei este proprietarul întregului patrimoniu familial, singurul judecător al celor de sub puterea sa și unicul preot al cultului familial strămoșesc. El este singur, de sine stătător (*sui iuris*) independent în familie pe când soția și copiii de sub puterea sa sunt dependenți (*alieni iuris*) iar sclavii simple lucruri, obiecte de proprietate (*res*).

2. Puterea părintească

Șeful familiei (P.F.) nu depinde de nimeni (suijuris), în timp ce membrii familiei, care depind de el sunt *alieni iuris*. Puterea părintească (*pater potestas*) se exercita asupra fiilor, P.F. Nu era fiicelor, nepoților și strănepoților de fiu. Copilul făcea parte din familie doar cu încuviințarea lui suficient să fi înăscut în mod legal dintr-o căsătorie pentru a face parte din familie. Tatăl trebuia să-l accepte ridicându-l în brațe (*liberum tollere, suscipere*), ori să nu-l accepte, lăsându-l la picioarele sale (*liberum negare, repudiare*).

Dreptul civil cunoștea așa dar trei categorii de agnați:

I- soția, copii și nepoții de fii aflați sub puterea P.F.;

II- frații, după moartea lui P.F. deveniți *sui iuris*;

III- verii primari după moartea bunicului.

Emanciparea. Era unul dintre modurile de stingere a puterii părintești. Printre moduri de stingere a acestei puteri menționăm: a) moartea fizică al lui *pater familias* sau a persoanei *in potesta* și moartea civilă (*capitis deminutio*); b) captivitatea; c) căsătoria cu *manus* a fiicei; d) adopțiunea; e) dobândirea de către copilul unor înalte funcții civile (consul) sau religioase (episcop); f) pedeapsa pentru o vină apărîntelui; g) părăsirea pruncilor.

După emancipare fiul devenea persoana sui iure și putea încheia acte juridice, legăturile agnatice cu familia încetau, păstrându-și doar cele de sânge. De asemenea, conform lui *jus civile* pierdea dreptul la moștenire față de autorul său.

3. Căsătoria

Căsătoria era de două feluri:

a) **Cum manu** – care se realizează în trei forme:

- *Confarreatio* – rezervată patricienilor cu prezența viitorilor soți, a lui *pontifex maximus*, a flaminului lui Jupiter și a 10 martori. Neavând acces la acest tip de căsătorie, plebeii trăiau în uniuni nelegitime.

- *Usus* – pentru a permite și plebeilor să dobândească puterea asupra femeii, s-a creat căsătoria numită *usus*, care consta în coabitarea vreme de un an a celor doi viitori soți.

- *Coemptio* – se realizează printr-o vânzare fictivă a viitoarei soții către viitorul soț.

b) **Sin manu**, era căsătoria care se realiza prin instalarea femeii în casa bărbatului, urmată de o petrecere.

Condițiile de fond ale căsătoriei romane erau:

- *Connubium*, care desemna aptitudinea unei persoane de a se căsători conform lui *jus civile*.

- Consimțământul (*affectio maritalis*). Se cerea consimțământul soților când aceștia erau *sui iuris*; când erau *alieni iuris* (cazurile cele mai frecvente), se ținea seama de consimțământul celor doi *pater familias*: consimțământul soților nu conta.

- Vârsta, necesară căsătoriei a fost fixată la 12 ani pentru fete și 14 ani pentru băieți, în timpul lui *Justinian*. Anterior, era apreciată de părinți (ex.: *habitus corporis*), având în vedere finalitatea căsătoriei, procrearea.

Căsătoria era precedată de logodna (*sponsalia*) care consta într-o promisiune

solemna(sponsio),o forma de contract verbal.Cel ce rupe logodna trebuia sa plătească despăgubiriii mai târziu va pierde numai darurile de nuntă.

Căsătoria se putea desface fie în mod forțat, fie voluntar; în mod forțat prin moartea, pierderea libertății sau a cetățeniei unuia dintre soți. Soțul care își pierdea libertatea devenea sclav, iar cel care își pierdea cetățenia, peregrin. În consecință, căsătoria se desfăcea pe deplin drept, deoarece între un cetățean roman și un sclav sau un peregrin nu putea exista o căsătorie valabilă din punct de vedere juridic (*iustae nuptiae*).În mod voluntar căsătoria se desfăcea prin voința părților.

4. Concubinajul

Concubinajul este o unire stabilită între două persoane de sex diferit apărută ca o consecință a numeroaselor impedimente la căsătorie prevăzute de dreptul roman. Concubinajul nu era privit în mod defavorabil în lumea romană sub aspect moral, dar deoarece în ultima analiză constituia o cale de ocolire a unor dispoziții legale, el nu avea efecte juridice, copiii născuți dintr-o astfel de uniune fiind socotiți nelegitimi (vulgo concepti). Deoarece opinia publică nu privea cu ostilitate concubinajul, situația juridică a copiilor născuți din concubinaj se îmbunătățește treptat.

Din punctul de vedere al structurii juridice, concubinajul apare în lumina teoriei posesorie a căsătoriei *sine manu*, similară cu posesiunea, deoarece întrunește două elemente: voința de a întemeia o căsătorie (*affectio maritalis*) și conviețuirea (*honor matrimonii*), elemente identice cu ale posesiunii: intenția de a poseda (*animus possidendi*) și stăpânirea materială asupra bunului (*corpus*).

5. Adrogarea

Adrogarea reprezintă o veche instituție a dreptului roman menită să creeze în mod artificial puterea părintească prin introducerea într-o familie lipsită de urmași a unei persoane „independente” (*sui iuris*) ce aparține altui grup familial. În acest mod un șef de familie (*pater familias*) lipsit de descendenți poate să-și creeze în mod artificial urmași care să-i urmeze la exploatarea bunurilor, să-i perpetueze numele și să-i continue cultul familial. Existenta la mai toate popoarele antice, o asemenea instituție urma în fapt să asigure șefului de familie o descendență legitimă, stabilind între acesta și cel introdus în familie, raporturi similare cu cele pe care căsătoria le produce între părinte și fiul de familie. Adrogațiunea necesită înainte de toate, un aviz al colegiului pontifical.

Trecând într-o nouă familie cel adrogat își pierde calitatea sa de *sui iuris*, adică cap de familie (*pater familias*) devenind „dependent” (*alieni iuris*) de noul șef de familie în a cărui familie intrase. Această schimbare de stare civilă, avea importante consecințe patrimoniale: bunurile celui adrogat treceau deplin drept în patrimoniul (adrogantului), adică al noului cap de familie.

6. Adopțiunea

Era un mod artificial de creare a puterii părinteștiși consta în trecerea unui fiu de familie în puterea altui *pater familis*. Instituția,creată de jurisconsultii romani prin interpretarea dispozițiilor din Legea celor XII Table, privitoare la vânzarea fiului de familie, reflecta preocuparea romanilor pentru asigura un moștenitor care să ducă mai departe sacra privata (sfânta proprietate).

Adopțiunea se realiza prin adopțiunea propriu zisă și prin adrogațiune, în doua faze: în prima fază au loc trei vânzări și a două dezrobiri succesive,iar faza a doua consta într-un proces fictiv (*injure cessio*).

Actul adopțiunii presupunea existent unor condiții de fond: adoptantul trebuia sa fie *pater familis*; era necesar consimțământul adoptantului ca și allui *pater familis* al adoptatului;o diferență de vârstă între adoptant și adoptat de cel puțin 18 ani.

Adoptatul devenea agnat cu agnația adoptantului și tot odată, cognat fictiv: rudenia civilă cu vechea familie înceta păstrându-se doar rudenia desânge. Adoptatul dobânda dreptul la moștenire în noua familie, dar îl pierdea față de familia originară.

7. Legitimarea

În perioada clasică și postclasică, când credința devine monoteistă, creștină, dreptul creștinesc nu agrea uniunile ne-legitime, considerându-le imorale, și a dat părintelui posibilitatea să dobândească puterea părintească (*patria potestas*) asupra copilului născut din concubinaj, prin legitimațiune (legalizarea situației).

Legitimațiunea se realiza prin:

- căsătoria părților care încheiau *instrumentum datale*, lipsa de împotrivire a copilului ce urma a fi legitimat și condiția *justa nuptiae* să se fi putut încheia în momentul concepției (copiii născuți din incest sau adulter erau excluși);
- prin rescript imperial. *Justinian* a oferit posibilitatea legitimării și atunci când nu se putea realiza căsătoria părților (mama decedase sau se recăsătorise cu alt cineva);
- prin oblațiune făcută în fața curiei: părintele dăruia fiului *25 iugare* de pământ pentru a se înscrie între curiali sau decurioni, ori înzestrați cu pământ și o mărită cu un decurion.

Mai mult, chiar împăratul Constantin a dat posibilitatea celor care trăiau în concubinaj să-și legitimizeze copiii cu condiția ca soții să se căsătorească într-un interval de timp determinat și să nu aibă alți copii legitimi. Măsura a avut un caracter temporar, dar împăratul Anastasie a transformat-o în una cu caracter stabil.

8. Incapacitățile

Capacitatea deplină presupunea existența celor trei elemente: libertatea, cetățenia și familia, care împreună formează *caput*. Se putea întâmpla ca o persoană, deși teoretic întrunea toate elementele, să nu se comporte normal. Aceasta situație se numește **incapacitate de fapt**. În situația în care unul dintre cele trei elemente ale lui *caput* se pierde, persoana este lovită de o incapacitate de drept.

a. Incapacitatea de drept – *capitis deminutio*. Pierderea oricăruia din cele trei elemente ducea la distrugerea personalității, la moartea civilă. Incapacitatea avea trei trepte:

• *capitis deminutio maxima* – care intervenea când se pierdea *status libertatis* (ceea ce implica pierderea libertății);

• *capitis deminutio media aminor* – când se pierdea *status civitatis* (implica pierderea cetățeniei);

• *capitis deminutio minima* – când se pierdeau drepturile de familie.

b. Incapacitatea de fapt. Dacă incapacitatea de drept deriva în mod artificial din voința legiuitorului, incapacitatea de fapt, deriva dintr-o stare naturală. O persoană liberă, cetățeană și *sui iuris*, având toate elementele necesare personalității putea fi lipsită prin lege de exercitarea drepturilor sale.

Era posibil ca un necetățean să aibă aceleași drepturi ca un cetățean, dar un minor, un risipitor, sau un nebun să nu poată face acte juridice. Pentru aceste categorii de persoane s-au creat instituții juridice speciale.

Tutela, instituție care apără interesul celui care o exercită; ea nu proteja pe incapabil, ci era *opotestas* (putere părintească) și *manus*. Treptat, tutela s-a transformat într-o instituție de protecție a celor lipsiți de experiența vieții, o sarcină impusă cuiva în favoarea incapabilului.

Curatela – ca și tutela, curate la asigura protecția în capabililor de fapt dar, spre deosebire de prima, ea proteja pe ceilalți de incapacități accidentale. Datorită acestui fapt, numărul curatelor este foarte mare. Curatorul era persoana care trebuia să se îngrijească de bunurile cuiva (nebun sau risipitor, prodig). După persoanele puse sub protecție distingem: curatela nebunului (*furiosus*); curatela risipitorului (*prodigus*); curatela tânărului de 25 de ani.

Evaluare :

1. Aspecte introductive.
2. Puterea părintească (*patria potestas*):
 - a. Rudenia legală și rudenia civilă;
 - b. Cognățiunea reală, naturală, și cognățiunea fictivă.
3. Căsătoria:
 - a. Cum manu;
 - b. Sine manu.
4. Concubinajul.
5. Adrogarea.
6. Adopția.
7. Legitimarea.
8. Incapacitatea de drept și de fapt la romani:
 - a. Incapacitatea de drept (*capitis deminutio*);
 - b. Incapacitatea de fapt.

Note suplimentare:

TEMA 6. PROPRIETATEA ȘI CELELALTE DREPTURI REALE

- 1. Bunurile: noțiune, clasificări**
- 2. Posesiunea**
- 3. Dobândirea proprietății**
- 4. Stingerea proprietății**
- 5. Apărarea proprietății**
- 6. Drepturile reale asupra bunurilor străine**

1. Bunurile: noțiune, clasificări

Patrimoniul. Prin patrimoniu se înțelege totalitatea drepturilor, datoriilor și sarcinilor unei persoane care sunt susceptibilea fie valuate în bani, a avea valoare pe cuniară. Deși aveau noțiunea patrimoniului, romanii nu au lăsat o definiție a acestuia. Fiind menționat în L. XII T., pentru romani el avea înțelesul de totalitate a lucrurilor corporale. Pentru acest patrimoniu primit ivfoloseau termenul de familia sau *pe cuni* aceeaței nsemna sclavi și respectiv vita de turma, adică lucruri corporale.

Dreptul roman cunoștea instituția transmiterii patrimoniului atât în forma *mortis causa* cât și *inter vivas*, care se uzita în cazul adrogațiunii și al căsătoriei cum *manu*.

Clasificarea lucrurilor și a bunurilor. O diviziune fundamentală a lucrurilor, menționată

întâmplător în Institutele lui Gaius, este:

- *res in patrimonio* (lucruri în patrimoniul) – lucruri care pot face obiectul proprietății private;
- *res extra patrimonium* (lucruri în afara patrimoniului), lucruri care nu sunt susceptibile de apropiere, atât prin natura lor (aerul, soarele), cât și prin destinație (zidurile cetății, templele).

2. Posesiunea

Posesiunea este o stare de fapt constând în stăpânirea materială a unui lucru, stăpânire care este ocrotită de drept. Posesia constă în actul material de a păstra și a folosi un lucru, este o stare de fapt care produce efecte juridice.

Elementele posesiei. Romanii considerau că posesia însemna asocierea a două elemente: *animus și corpus*. Prin *animus* se înțelege intenția de a păstra un lucru pentru sine. Posesorul se comportă față de lucru ca un adevărat proprietar. Cel care împrumută lucrul pentru a-l folosi, cu intenția de a-l restitui proprietarului, nu era posesor, deoarece nu stăpânea lucrul pentru sine, ci pentru altul.

Posesiunea se dobândește prin întrunirea ambelor elemente asupra aceleiași persoane și se pierde prin dispariția unuia dintre ele sau a ambelor.

Felurile posesiunii. Din punct de vedere al efectelor sale, posesiunea este de trei feluri:

a) *possessio ad interdicta* – este posesia care se bucura de protecție juridică prin intermediul interdictelor;

b) *possessio ad usucapione* – are ca efect dobândirea proprietății prin uzucapiune;

c) *possessio injusta ~ vitiosa* (contrară dreptului sau vicioasă) – este o posesie viciată în raport cu persoana care are ca efect înlăturarea protecției posesiunii față de persoana în cauză.

d) *possessio juris* – posesia unui drept.

Efectele posesiunii. Efectele posesiunii sunt următoarele:

a) posesorul are la dispoziție un mijloc de protecție împotriva celor care-i tulbura posesia: interdictele posesorii;

b) în cazul unui proces, posesorul are situația de pârât, ceea ce înseamnă că reclamantului îi revine sarcina să pozeze că este proprietar;

c) posesiunea îndelungată are ca efect dobândirea proprietății prin uzucapiune.

3. Proprietatea privată

În perioada de aproximativ 200 de ani dintre fondarea Romei (754 î.e.n.) și pînă la reforma lui S. Tullius, au existat următoarele forme de proprietate:

1. Proprietatea colectivă a gintii - prima formă de proprietate asupra pământului cunoscută la romani. Dovada acestei proprietăți colective o întâlnim într-o serie de texte ale autorilor latini și greci și o serie de instituții juridice mai târzii care păstrau reminiscentele vechi iproprietăți colective.

2. Proprietatea familială. Purta numele de *heredium* și își avea originea în pământul obținut la fondarea Romei (1/2 ha pentru fiecare familie). Familia trăia din produsele obținute de pe acest teren. La moartea șefului familiei, pământul nu îi revenea comunității ci rămânea familiei.

3. Proprietatea privată (quiritară) - ținea de domeniul dreptului civil și avea următoarele caractere:

a) Caracterul exclusiv, în virtutea căruia proprietatea *quiritara* aparținea numai cetățenilor, putea fi dobândită numai prin anumite acte de drept civil și se aplica numai lucrurilor *mancipi*.

b) Caracterul absolut, conform căruia proprietatea *quiritara* cunoștea vre îngrădire

(ex.sclavul putea fi ucis sau vândut,tot ce se afla pe sol sau în subsol aparținea proprietarului,orice obiect de proprietate *quiritară* putea fi exploatat fără limite).

- c) Caracterul perpetuu, însemna ca proprietatea *quiritara* nu se pierdea cu trecerea timpului și nici nuputea fi revocată.Dreptul de proprietate *quiritara* ,ca principal drept real,nu se poate atinge prin trecerea timpului,dimpotrivă se consolidează,spre deosebire de drepturile persoanelor care, în momentul valorificării se sting.

4. Dobândirea proprietății

Prin mod de dobândire a proprietății se înțeleg acele fapte, recunoscute de ordinea juridică,a cărora realizare face ca în patrimoniul unei persoane să intre un drept de proprietate.

O clarificare importantă și specifică dreptului roman era aceea în moduri de dobândire a proprietății *quiritarea* suprabunurilor *mancip* și asupra bunurilor *nec mancipi*.

În prima categorie intrau: a) ocupațiunea;b)mancipațiunea; c) uzucapiunea; d)alienațiunile (înstrăinările) făcute de stat; e) legea; f) adiudicatio; g) iniurecesio.

Din cea de-a doua categorie făceau parte:a) tradițiunea; b) specificațiunea; c) accesiunea.

Aceste modalități de dobândire (cea mai mare parte a lor) se vor regăsi și în dreptul modern cu diferența însemnată în ceea ce privește efectul transmisiunii proprietății. În dreptul modern proprietatea se transmite prin efectul consimțământului părților, chiar dacă lucrul nu s-a predat, în timp ce în dreptul roman în afara transmiterii titlului era necesară și tradițiunea, adică strămutarea proprietății.

5. Stingerea proprietății

Una din caracteristicile dreptului de proprietate este de a fi perpetua, a nu se stinge cu trecerea timpului, spre deosebire de drepturile personale care se sting prin executare.

Ca atare, stingerea dreptului de proprietate este un fapt excepțional.

Proprietatea *quiritara* putea totuși dispărea prin:

- distrugerea materială a obiectului (moartea sclavului);
- prin distrugerea lui juridică (dezrobire);
- scoaterea acestuia din comerț (ex. devenea res sacra sau res religioasă);
- prin abandonarea lucrului de către proprietar.

După unii autori (V.Collinși Capitant) dreptul de proprietate s-ar stinge chiar prin simpla transferare a acestuia către un alt proprietar).

6. Apărarea proprietății

Instituția proprietății fiind o instituție complexă și sancțiunile ei vor fi multiple, corespunzătoare diferitelor feluri de proprietate (*quiritara*, pretoriană, provincială ori peregrină), precum și a diverselor situații ale vieții juridice, astfel:

- în epoca veche, proprietatea *quiritara* se apăra prin *sacramentum in rem* (forma de acțiune în revendicare), care reprezenta inconvenientul ca sentința nu purta asupra lucrului ci asupra garanților;

- *acțiunea în-revendicare* pentru a cărei exercitare era necesară îndeplinirea mai multor condiții:

- pârâtul să fie posesor. Spre sfârșitul perioadei clasice se va admite ca acesta să fie și numai deținător (locatari, comodatari etc.);
- obiectul litigiului să fie susceptibil de proprietate *quiritară* și individual determinat;
- reclamantul să fie proprietar *quiritar* și să nu posede lucrul revendicat. Întimpullui

7. Drepturile reale asupra bunurilor străine

Pentru cazurile în care unele din atributele dreptului de proprietate sînt separate de dreptul respectiv și sînt exercitate de altă persoană decât proprietarul lucrului, în dreptul roman se recunoștea că acesta exercita un drept real asupra unui lucru străin (jurainalieni). Deci, cu excepția dreptului de proprietate, toate celelalte drepturi reale poartă asupra lucrului altuia.

Acest drepturi reale sunt:

- Servituțiile – sunt sarcini impuse în folosul unui fond (servituti pradiale) sau în favoarea unei persoane (servituți personale). Servituție prediale sau reale sunt de două feluri: rustice și urbane, criteriul de distincție avînd în vedere caracterul imobilului dominant. În cazul cel ei rustice dominant era terenul, în timp ce, în cazul cele urbane, era clădirea.

- Servituți personale – drepturi reale asupra lucrului altuia în profitul direct al unei persoane anumite, determinate individual. Spre deosebire de servitutea predială cea personală poate greva nu numai un imobil ci chiar și un lucru mobil. Servitutea personală nu durează atît timp cît durează bunul ci dispare odată cu moartea titularului dreptului, deci nu este permanentă ci temporară.

- Superficia, *conductio agri vectigalis*, emfiteoza.

a) Superficia - reprezenta dreptul unei persoane la folosința construcției ridicată pe terenul altuia, teren închiriat pe veci sau termen lung, în schimbul plății unei sume de bani proprietarului terenului.

b) *Conductio agri vectigalis* - însemna locațiunea unui teren pentru care se dădea o sumă de bani (vectigal). Instituția a apărut la începutul imperiului, în scopul atragerii în cetăția colonilor, cărora li se dă în arenda pe termen lung (100 de ani) terenurile pentru a fi cultivate. Atîta timp cît se plătea *vectigalul* acest ea nuputea ufi luate înapoi nici de la cesionar, nici de la moștenitorii lui. Termenul lung dovedește ca acest tip de locațiune era ereditar.

c) Emfiteoza – era tot un fel de contract de locațiune pe termen lung, cu deosebire de *conductio agrivectigalis* ca pămînturile nu aparțineau cetățenilor ci împăratului. **Emfiteotul** (cel care contracta) cultiva pămîntul și-i culegea fructele, contra unei sume de bani (canon). Aceasta arenda perpetua a terenurilor imperiale se va extinde ulterior și asupra latifundiilor. **Emfiteoza** se putea transmite urmașilor, spre deosebire de uzufruct.

Evaluare :

1. Bunurile: noțiune, clasificări:
 - a. Res mancipii și nec mancipi;
 - b. Res corporals și res incorporales;
 - c. Res mobiles și res solli.
2. Posesiunea:
 - a. Quiritară
 - b. Pretoriană
 - c. Provincială ori peregrină
3. Proprietatea privată.

4. Dobândirea proprietății.
5. Stingerea proprietății.
6. Apărarea proprietății.
7. Drepturile reale asupra bunurilor străine.

Note suplimentare:

TEMA 7. SUCCESIUNILE ÎN DREPTUL ROMAN PRIVAT

- 1. Noțiuni privind dreptul succesoral**
- 2. Succesiunea *ab intestat***
- 3. Succesiunea deferită contra testamentului**
- 4. Dobândirea moștenirii**
- 5. Legate și fideicomise**

1. Noțiuni privind dreptul succesoral

Instituția succesiunilor este strâns legată de cea a proprietății private; la moartea unei persoane, patrimoniul acestuia se transmite altor persoane, urmașilor săi. Moștenirea apare, astfel, ca un sistem juridic prin care se înlocuiește o persoană printr-o altă (alte) persoană(e), aparținând cel mai adesea aceleiași familii sau clase.

Romanii au ajuns destul de târziu la acest sistem. Inițial, ei nu admiteau transmiterea patrimoniului de la defunct către moștenitorii săi, după cum nu admiteau nici ideea transmiterii proprietății între vii.

Romanii au cunoscut trei sisteme de transmiterea bunurilor pentru cauza de moarte: succesiunea *ab intestat* (conform legii), succesiunea testamentară și succesiunea deferită contra testamentului. Cea din urmă forma este strâns legată de moștenirea testamentară.

Moștenirea *ab intestat* a apărut odată cu stăpânirea individuală asupra bunurilor, încă înainte de constituirea familiei patriarhale.

Odată cu aceasta, bărbatul dobândește o poziție dominantă în familie, o putere nelimitată asupra persoanelor și bunurilor aflate în puterea sa și astfel apare moștenirea testamentară, act juridic menit să transmită puterea lui P.F. urmașilor săi.

În cadrul evoluției generale a dreptului succesoral roman, se pot identifica două tendințe principale: scăderea formalismului și simplificarea procedurilor, și ocrotirea rudeniei de sânge, care tinde să ia locul agnațiunii ca fundament al moștenirii.

2. Succesiunea *ab intestat*

Sucesiunea *abintestat*(fără testament) se deschidea atunci când nu existau moștenitori testamentari, fie pentru că defunctul nu lăsa un testament, fie că testamentul nu a fost valabil întocmit, ori devenea incapabil.

Legea celor XII Table menționa trei categorii de moștenitori: *sui heredes*, *agnatus proximus* și *gentiles*.

Persoanele chemate de legiuitor la moștenire erau indicate într-o anumită ordine de preferință: *sui heredes* (persoanele care prin moartea lui pater familias devin *sui juris*). În **această primă** categorie intrau: copiii și descendenții lor, nepoții și strănepoții aflați direct sub puterea lui *decuius*, precum și soția *cum manu*.

A doua categorie de moștenitori legali era constituită din persoane care aveau calitatea de *agnatus proximus* (agnații cei mai apropiați) adică persoane ce se aflau în gradul de rudenie cel mai apropiat de defunct: frații, surorile, verii, nepoții de frate.

A treia categorie o constituiau *gentiles*, persoane care erau rude (agnați) cu defunctul, dar într-un grad îndepărtat și fără a putea dovedi descendența din același *pater familias*.

Gentiles veneau la moștenirea *ab intestat* în părți egale și doar dacă nu existau primele categorii de herezi.

3. Sucesiunea testamentară

Testamentul este un act solemn prin care o persoană – testator – instituie unul sau mai mulți moștenitori în scopul ca aceștia să asigure executarea voinței sale după moarte.

Forme de testament. Categoriile de testament diferă de la o epocă la alta a dreptului privat roman: În epoca veche existau:

a) Testamente *calatis comitis* – consta în declarația solemnă a testatorului făcută în fața comitiilor curiate prezidate de *pontifex maximus* sau de *rex sacrorum*. Testamentul *calatis comittis* era public și prezent adevantajul că nu putea fi revocat de cât tot printr-o lege posterioară, fapt ce-l făcea nepracticabil.

b) Testamentul *inprocinctu* (în fața armatei gata de luptă) – accesibil și plebeilor, este mai recent decât testamentul *calatis comittis* și consta într-o declarație făcută de un soldat în fața camarazilor care îndeplineau rolul de martori. Acest testament era un act excepțional. Prezenta în convenientul ca nu putea fi folosit decât de persoanele care intrau în compunerea armatei active (bărbați între 17-46 ani) și în accesibil bătrânilor, adică persoanele care aveau nevoie de el.

c) Testamentul *per aes libram* – apărut pe fondul divergențelor dintre plebei și patricieni, testamentul *per aes libram* a **cunoscut trei faze:**

- *mancipatio familiae* – creație jurisprudențială prin deturnarea mancipațiunii, care constă în aceea ca testatorul își dă averea unui prieten (emptor familie) cu rugămintea ca după deces să transmită bunurile persoanelor pe care le indică.

- testamentul *per aes libram public* – apărut la sfârșitul Republicii, reprezenta o aplicație a mancipațiunii. În acest caz *emptor familiae* mai devine proprietarul bunurilor *mancipate*, cipaznicul bunurilor pentru ca autorul să-și poată face testamentul în mod juridic. Testatorul face o declarație *nuncupatio*, prin care menționează numele moștenitorului și modul de repartizare a averii. Testamentul *per aes libram* era public astfel încât numele moștenitorului era cunoscut.

- testamentul *per aes libram secret*. Întrucât testamentul *per aes et libram public* prezenta inconvenientul de a face cunoscuți moștenitorii, s-a admis ca testatorul să prezinte un act scris,

menționând în formula solemnă că actul respectiv reprezintă voința sa, martorii confirmând același lucru. În epoca clasică, existau testamente *ordinare* și testamente *extraordinare*.

4. Succesiunea deferită contra testamentului

Acest mod de a succede intervine în două cazuri:

- în cazul dezmoștenirii neregulate sau al omisiunii;
- în cazul dezmoștenirii regulate sau al testamentului *inoficios*.

În vechiul drept roman, conform principiului libertății de a testa, testatorul putea institui sau dezmoșteni pe descendenții săi, după cum credea de cuviință, cu condiția să respecte formele solemne. Deci atât instituirea de moștenitori cât și dezmoștenirea presupuneau respectarea formelor solemne. În cazul în care *pater familis* vroia să dezmoștenească un fiu, trebuia să o facă nominal (*Titius filius meus heres esto*).

Fii cele și nepoții puteau fi dezmoșteniți în bloc, potrivit formulei: *ceteri omnes heredes sunt*.

Testamentul era nul în cazul în care cel omî era fiu de familie, și menținut cu acea corectură în cazul în care persoanele omise de la succesiune erau o fiică sau nepoți.

La sfârșitul Republicii, în condițiile în care legăturile de familie întemeiate anterior pe puterea lui *pater familis*, încep să slăbească, practica dezmoștenirilor creșt a lărmant, fapt ce necesită intervenția organelor de stat pentru a apăra rudele prin crearea acestei forme de succesiune contra-testamentară.

5. Dobândirea moștenirii

Dobândirea moștenirii presupune o anumită atitudine subiectivă din partea moștenitorilor, în funcție de statutul juridic și de felul moștenirii care se deschide.

Astfel, se pot distinge următoarele clase de succesori:

1. *sui heredes* – moștenitori de plin drept, care veneau la succesiune în mod necesar.
2. *heredes necesarii* – sclavii instituiți prin testament, categorie de succesori cărora succesiunea le revenea de drept fără a fi nevoie de manifestare alor de voință.
3. *heredes extranei sau voluntari* – aceștia erau străini de persoana defunctului, nu erau moștenitori siliți și deci era necesar ca aceștia să accepte succesiunea, decizând și posibilitatea de a o repudia.

Efectele moștenirii:

- Prin acceptarea moștenirii se producea confuziunea dintre patrimoniul defunctului și cel al heredului deoarece era vorba de o dobândire *per universitatem*. Ca atare, moștenitorul împrindea de toate datoriile defunctului, chiar dacă aceste datorii depășeau activul succesoral (*ultra vires hereditatis*). Pentru protecția heredilor necesari, pretorul a creat *jus abstinendi* (dreptul de a abține), prin care moștenitorii nu puteau fi siliți să plătească creditorii defunctului, dincolo de limitele activului succesoral.

- Pe de altă parte, confuziunea patrimoniilor poate afecta și interesele creditorilor defunctului. Pentru a veni în sprijinul creditorilor, pretorul le dă posibilitatea să ceară *separatio bonorum* (separarea bunurilor defunctului de cele ale moștenitorului) pentru valorificarea drepturilor de creanță din activul succesoral, înaintea altor creanțe.

- Un alt efect al acceptării moștenirii era dobândirea dreptului de proprietate asupra

bunurilor succesoriale de către moștenitori:

- în ce privește datoriile și creanțele acestea se divid deplin drept între moștenitori;
- în privința bunurilor corporale, comoștenitorii care se află în indiviziune, fiecare cunoaște partea ideală care îi revine, dar ea nu este determinată concret.

- Un alt efect al acceptării este *collatio bonorum* (raportul bunurilor). Moștenitorii erau obligați să aducă la masa succesorală toate bunurile primite în timpul vieții lui *pater familias*, de către fiecare în parte. Era vorba de bunuri dotale sau bunuri donate unui descendent. Pretorul a creat și *collatio emancipati*, silindu-l pe emancipat să aducă la masa succesorală toate bunurile dobândite încă în viață de *sui juris*.

6. Legate și fideicomise

Legatus este o dispoziție formulată în termeni solemni și imperativi, grevând peeredele testamentar, prin care testatorul dispune de anumite bunuri, individual determinate, pentru a gratifica o persoană numită legatar.

Aceste condiții de fond și formă dau și caracterele legatului:

- legatul nu poate fi lăsat decât prin testament, regula care s-a aplicat până în epoca lui *Justinian*;

- legatul trebuia să fie formulat în termeni imperativi, fiind lege pentru moștenitori;

- legatul trebuia să fie formulat în termeni solemni, fiecare formă de legat având termenii lui proprii;

- legatul era pus în sarcina moștenirii, nu asupra averii personale a moștenitorului;

- legatul era o dispoziție cu titlu particular, adică obligația moștenitorului se referea la bunuri individualizate. În mod excepțional s-a admis și un legat cu titlu universal, adică acel legat care avea obiect o parte din moștenire;

- legatul se făcea în scopul de a-l gratifica pe legatar, de a-i face o donație.

Interesul ca erede de lesă să accepte moștenirea nu era asigurat prin aceste două legi și atunci a intervenit legea *Falcidia*, prin care se asigura moștenitorului $\frac{1}{4}$ din moștenire.

Fideicomisul – este o dispoziție de ultima voință, prin care cineva roagă o persoană să facă ori să nu facă ceva, să dea un lucru, să întrețină un mormânt.

Nu a fost sancționat juridic; îndeplinirea lui rămânea la bunul plac al persoanei grevate (fiduciar). Denumirea provine de la încrederea (fiducia) defunctului *disponent* care o avea în fiduciar pentru a-i îndeplini ultima voință, în favoarea cuiva (fideicomisar).

Efectuarea *fideicomisului* cădea fie în sarcina moștenitorului, fie în sarcina legatarului.

În epoca lui *Adrian*, *fideicomisul* este sancționat juridic. Dispunând fără folosirea de forme solemne, s-a eludat testamentul și legatul, dându-se o lovitură formalismului dar și legilor. În vremea lui *Justinian* legatele și *fideicomisele* se contopesc. *Fideicomisele erau de două feluri*: a) *fideicomisele* de familie – era instituția prin care se asigura menținerea a bunului în familie. Se lăsa un bun cu condiția ca *fideicomisorul* să-l lase mai departe moștenitorilor săi; b) *fideicomisele* de creditate – purtau asupra unei părți din moștenire sau chiar a moștenirii întotdeauna. A fost folosit de negustori și cavaleri plecați în țări îndepărtate, pentru că neavând posibilitatea întocmirii formelor cerute de testament, s-a creat acest instrument juridic prin care dispuneau de bunurile lor după moarte, fără a mai fi necesare respectarea vreunor forme.

Evaluare :

1. Noțiuni privind dreptul succesoral.
2. Succesiunea ab intestat:
 - a. sui heredes;
 - b. agnatus proximus;
 - c. gentiles.
3. Succesiunea testamentară:
 - a. Testamen tprin convocarea comițiilor;
 - b. testament în fața armatei gata de luptă;
 - c. testament excepțional.
4. Succesiunea deferită contra testamentului:
 - a. cazul dezmoștenirii neregulate sau al omisiunii;
 - b. cazul dezmoștenirii regulate sau al testamentului inoficios.
5. Dobândirea moștenirii:
 - a. moștenitori de plin drept;
 - b. sclavii instituiți prin testament;
 - c. străini de persoana defunctului.
6. Legate și fideicomise

Note suplimentare:

TEMA 8. OBLIGAȚIILE ÎN DREPTUL ROMAN PRIVAT

- 1. Noțiunea de obligație: origine, definiție, elemente, clasificări**
- 2. Efectele obligațiunilor**
- 3. Stingerea obligațiilor**
- 4. Transferul obligațiilor**
- 5. Garanțiile**
- 6. Intercesiunea**

1. Noțiunea de obligație: origine, definiție, elemente, clasificări

Noțiunea de obligație s-a format pe baza unei îndelungate evoluții, în procesul tranziției de la societatea gentilică la societatea politică. Asupra originii instituției obligațiilor exista numeroase opinii, care au născut controverse, firește dacă avem în vedere evoluția sa: de la simpla legătură materială, fizică, la forma spirituală și juridicizată pe care a căpătat-o în epoca postclasică a dreptului privat roman, forma preluată și de dreptul modern.

Definiția și elementele obligației. Prin dreptul de creanță se înțelege dreptul pe care îl are o persoană de a cere altei persoane să dea, să facă ori să nu facă ceva. Noțiunea de creanță este sinonimă cu cea de obligație.

Paulus dă noțiunea: “Natura obligației nu consta în faptul că un lucru devine al nostru sau ne este constituită o servitute ci în faptul că cineva e constrâns a ne transmitea proprietate

unui lucru, a face ceva sau a îndeplini o prestațiune”.

În context, natura obligației este denumită prin termenii:

- dare – obligația de a transmite proprietatea unui lucru, constituirea unui drept real sau a plăti o suma de bani;

- facere - obligația de a face orice pentru creditor ca de pildă o prestare de servicii;

- prestare – obligația de a procura folosința unui lucru fără a se constitui un drept real (ex. remiterea posesiunii unui lucru).

Elementele obligației sunt următoarele:

- părțile raportului - creditorul și debitorul;
- obiectul obligației;
- sancțiunea.

2. Efectele obligațiilor

În mod normal efectul obligațiilor constă în executarea acesteia de către debitor (care face sau nu face ceva) în favoarea creditorului. Este vorba de un act voluntar, pe care de obicei debitorul îl execută de bună voie. În cazul când refuză totuși executarea, creditorul are la dispoziție un mijloc de constrângere pentru a obține executarea: îl va urmări și va obține executarea obligației pe calea unei acțiuni. Aceasta reprezintă efectul accidental, în extremis al obligației.

I. Cazul fortuit și forța majoră.

Prin termenul *Casus*, romanii înțelegeau o împrejurare, un fapt neprevăzut, ce intervenea fără voința debitorului. Faptele în acest gen, enumerate pe larg în Institulele lui *Justinian*, se împart în două categorii:

a) cazul fortuit (*casus minor*), intervine fără voința debitorului și duce la dispariția lucrului astfel încât, debitorul nu-și mai poate executa obligația, deși a luat măsurile obișnuite de pază (ex. furtul sclavului datorat).

b) forța majoră (*casus major*), numită și *damnum fatale* sau *vis major* este un eveniment căruia nimic nu i se poate opune (cui resisti non potest). Textele romane indica numeroase cazuri de forță majoră: incendii, inundații, cutremure, atacul unor bande, atacul inamicului.

II. Culpă.

În materie de obligații prin culpă se înțelege neglijența sau neîndemânarea manifestată de cineva printr-o acțiune sau abstențiune.

Încă din epoca veche romanii au făcut distincție între culpa delictuală și culpa contractuală.

III. Dolul.

Dolul este acțiunea sau abținerea intenționată a debitorului, de natura a provoca pierderea lucrului datorat. Criteriul de distincție între dol și culpa stă în aspectul intențional. În cazul dolului vinovăția îmbracă forma intenției, pe când în culpă lipsește elementul intențional. Debitorul răspunde pentru dol chiar și în contractele unde nu are interes (mandat, depozit). Dacă debitorul are interes în contract (fiducie, comodat) atunci va răspunde atât pentru culpă cât și pentru dol. Rezultă că răspunderea debitorului este stabilită în baza criteriului utilității.

IV. Mora.

Mora debitoris (întârzierea debitorului) este o altă modalitate de neexecutare a obligației. Pentru că debitorul să se afle în întârziere, este necesar ca datoria să fie exigibilă, iar neexecutarea să se datoreze vinei debitorului. În epoca lui *Justinian*, pe lângă condiția întârzierii vinovate a debitorului, se mai cerea să existe și o somație din partea creditorului numită

interpellatio.

V. Custodia.

Este forma specială de răspundere. Debitorul ținut de custode trebuia să plătească daune interese chiar dacă lucrul pierise fără vina lui. El răspundea pentru cazul fortuit, dar nu și pentru forța majoră, în dreptul clasic debitorul era ținut pentru custodie în numeroase cazuri (meseriașii, comodatarii, pentru că primeau salariu sau realizau profit).

3. Stingerea obligațiilor

Obligațiunile se sting pe mai multe căi: voluntare și nevoluntare. Această clasificare a modurilor de stingere a obligațiilor are la bază prezența, respectiv absența elementului volitiv – voința părților.

Căile prin care obligațiunile se sting prin voința părților (voluntare) sunt: plata, darea în plată, compensațiune, remiterea de datorie, *contrarius consensus*, termenul extinctiv și condiția rezolutorie.

Modurile nevoluntare de stingere sunt: imposibilitatea de executare, confuziunea, moartea și prescripția.

O altă clasificare *desinge* modurile de stingere a obligațiilor în moduri de drept civil (produc efecte ipso iure) și moduri de drept pretorian (produc efecte exceptionis ope).

În sfârșit, o altă clasificare mai era și aceea în moduri formale și moduri neformale. Pe baza principiului simetriei, obligațiile născute din contracte formale nu se stingeau prin plata, ci necesitau îndeplinirea unei solemnități opuse celei care le dăduse naștere.

1. Plata. Prin plata se înțelege executarea prestațiunii care făcea obiectul obligației, cum ar fi: transmiterea proprietății unui lucru, îndeplinirea unei lucrări etc.

2. *Datio in solutum* (darea în plată). Constă în operația juridică prin care debitorul se elibera de obligație dându-i creditorului un alt lucru decât cel datorat. În principiu, înlocuirea obiectului obligației avea loc cu consimțământul creditorului (*datio in solutum voluntaria*).

3. Novațiunea. Este un mod de stingere a obligației care consta în înlocuirea unei obligații vechi cu o obligațiune nouă. Dacă novațiunea avea loc printr-un contract, ea purta denumirea de novațiune voluntară (contractuală), iar dacă se realiza în cazul lui *litis contestatio*, purta denumirea de novațiune necesară.

4. Compensațiune. Era un mod de stingere a doua obligațiuni reciproce, până la concurența celei mai mici, executarea purtând numai asupra diferenței. Compensațiunea intervine deci, atunci când două persoane sunt în același timp, una față de alta, debitor și creditor.

5. Remiterea de datorie (iertarea de datorie). Renunțarea de către creditor la creanța sa constituie remiterea sau iertarea de datorie. Remiterea de datorie avea un caracter convențional care implica consimțământul debitorului. Se realizează în două moduri: unul formal și altul neformal.

6. *Contrarius consensus* (acordul contrar). Era o convenție prin care părțile renunțau la un contract consensual. Acest mod de stingere se aplica numai în anumite ipoteze. Se cerea, ca o condiție existentă, unui contract consensual, reciprocitatea consimțământului extinctiv și neexecutarea obligației în parte.

7. Imposibilitatea de executare. Obligația se stingea când executarea ei devenea imposibilă. Acest lucru se întâmpla în cazul în care obiectul obligației era un lucru cert individual determinat. Debitor *rei certae interitu rei liberatur* (debitorul unui lucru cert este eliberat prin

pieirea lucrului).

8. Confuziunea. Consta în întrunirea asupra aceleiași persoane atât a calității de creditor cât și a celei de debitor, în același raport juridic obligațional (ex. debitorul moștenește pe creditorul său). Acest fapt creează o imposibilitate de executare care are ca efect stingerea obligației.

9. Moartea.

10. *Capitis deminutio*. *Capitis deminutio* stingea datoriile celui lovit de una din formele acestei incapacități. În cazul unei adrogațiuni, se transmitea la adrogant numai creanțele adrogatului; în schimb datoriile se stingeau.

11. Prescripția extinctivă. În vechiul drept roman, obligațiile fiind perpetui, nu puteau fi stinse prin ajungerea la termen (*ad tempus deberi non potest*) nu se poate datora până la termen. Dar odată ajunsă la termen, obligația se putea stinge pe baza legii simetriei inverse a formelor.

4. Transferul obligațiilor

Pentru realizarea transmiterii creanțelor și a datoriilor ei au recurs la două procedee juridice, pe care le-au deturnat de la scopurile inițiale: novațiunea și mandatul judiciar.

A. Cesiunea de creanță. Prin cesiunea de creanță se înțelege convenția prin care creditorul cedează unui terț dreptul său de creanță pe care îl are contra debitorului. Părțile acestui act juridic sunt: *cedantul* (vechiul creditor), cesionarul (noul creditor) și debitorul cedat.

O dată cu acceptarea reprezentării în justiție, în perioada clasică, s-a trecut la folosirea procedurii mandatului *in rem suam*, care putea fi de două feluri: *cognitio in rem* sau și *procuratio in rem suam*, după cum era vorba de un *cognitor* (reprezentant numit în forme solemne) sau de un procurator (care nu era numit în forme solemne).

Mandatul *in rem suam* a cunoscut trei etape în dezvoltarea sa:

1. Sistemul cesiunii de acțiune. Mandatarul (cesionarul) nu dobânda un drept propriu asupra creanței decât în momentul când creanța ajungea la scadență. Între cesiune și exercitarea obligației exista un interval de timp în care mandatul putea fi revocat ori ca *cedantul* sau cesionarul să decedeze. În acest interval de timp dreptul rămânea mai departe în patrimoniul creditorului *cedant* iar cesionarul apărea ca un simplu mandatar care lucra în numele titularului. În afară de aceasta, se putea ca debitorul să opună cesionarului o compensațiune.

2. Sistemul acțiunilor utile spre deosebire de mandatul *in rem suam*, unde cesionarul nu avea acțiuni proprii în sistemul acțiunilor utile acesta are acțiuni proprii (acțiuni intentate în nume propriu). Acestea nu depind de soarta mandatului, *cedantul* ne putând să le revoce.

B. Cesiunea de datorie. Cesiune de datorii nu putea avea loc prin procedee directe, folosindu-se în acest scop novațiunea prin schimbare de debitor și mandatul judiciar (*procuratio in rem suam*). În ambele cazuri era necesar consimțământul creditorului.

5. Garanțiile

Garanțiile sau siguranțele sunt acele instituții juridice care corespund măsurilor luate de creditor pentru a se pune la adăpost de consecințele insolvabilității debitorului. Ele sunt de două feluri:

- *garanții personale* – constau în a adăuga debitorului principal unul sau mai mulți

debitori *accessori* (garanți) și au constituit cel mai vechi tip de garanții.

- *garanții reale* – constau în afectarea provizorie a unui lucru care aparține debitorului, creditorului, în scopul garantării creanței pe care o avea. Garanțiile reale apar în perioada de apogeu a Republicii.

I. Garanțiile personale - se realizau prin adăugarea la un debitor a unuia sau mai mulți garanți (debitori *accessori*).

II. Garanții reale - era un procedeu juridic prin care debitorul atribuia un lucru creditorului său, fie sub forma transmiterii dreptului de proprietate sau a posesiunii.

Garanțiile reale erau:

A. Fiducia cum creditore (fiducia cu creditorul) se realiza prin transmiterea lucrului de către debitor către creditorul său, cu titlu de proprietate, prin *mancipatio* sau *in jure cessio*, transmitere însoțită de o convenție prin care creditorul promitea ca la scadență să retransmită debitorului lucrul dacă cel din urmă își plătea datoria.

B. Gajul (*pignus*), forma perfecționată de garanție, se naște din contractul de gaj; debitorul remite creditorului său posesiunea unui lucru, prin tradițiune, transmitere însoțită de o convenție prin care creditorul se obliga să retransmită posesiunea supra lucrului dacă debitorul își va plăti datoria la scadență.

C. Ipoteca. Față de gaj, ipoteca prezintă avantajul că lăsa lucrul afectat în posesia debitorului și numai dacă acesta nu-și plătea datoria la scadență, creditorul ipotecar avea dreptul de a intra în posesia lucrului și de a-l vinde.

Categoriile de ipoteci:

1. Ipoteca convențională - se formează printr-o simplă convenție.
2. Ipoteca testamentară - izvorâtă dintr-un testament care greva cu ipotecă anumite bunuri pentru a se asigura plata unui legat.
3. Ipoteca tacită, lua naștere în virtutea unor dispoziții ale legii sau în virtutea obiceiului juridic în situații bine determinate. Este cazul evocat anterior, al proprietarului care exercita dreptul de ipoteca asupra inventarului agricol al arendașului. În cazul ipotecii tacite voința debitorului de a arenda se prezumă.
4. Ipoteca legală – forma modernă de manifestare a ipotecii tacite (cu consimțământ prezumat). Așa era ipoteca fiscalului, a bisericii, a locatorului unui fond urban etc.
5. Ipoteca autentică - este situația ipotecii constituite în prezența martorilor.
6. Ipoteca privilegiată - trecea înaintea altor ipoteci, chiar dacă erau constituite la o dată anterioară, în sensul că titularul unei astfel de ipoteci poate exercita înaintea altor creditori ipotecari, dreptul de a posedea și de a vinde bunul grevat cu ipotecă.

6. Intercesiunea

Este actul prin care o persoană ia asupra sa datoriile alteia, fără a avea un interes personal. Din punct de vedere tehnic intercesiunea îmbracă fie forma unei garanții reale sau personale, fie forma unei novațiuni prin schimbare de debitor.

Intercesiunea nu era permisă sclavilor și femeilor.

Prin edictele lui *Augustus* și *Claudius* femeilor le-a fost interzis dreptul de a intercede pentru soții lor, iar prin *senatus-consultul Velleian* le-a interzis femeilor să *intercedă pro alio* (pentru altul).

În ambele cazuri motivul real a fost menținerea bunurilor în cadrul aceleiași familii.

În timpul lui *Justinian* acest *senatus consult* a fost abrogat revendicându-se la edictul lui *Augustus*, femeile redobândind dreptul de *interceedă pro alio* dar și *pro marito suo* (pentru soțul său).

Evaluare:

1. Noțiunea de obligație: origine, definiție clasificări.
2. Efectele obligației:
 - a. efectul normal al obligațiilor;
 - b. principiul relativității contractelor;
 - c. principiul nereprezentării;
 - d. sistemul noxalității;
 - e. sistemul acțiunilor noxale;
 - f. neexecutarea obligațiilor.
3. Stingerea obligațiilor.
4. Transferul obligațiilor.
5. Garanțiile:
 - a. Garanțiile personale;
 - b. Garanțiile reale.
6. Intercesiunea:
 - a. Cumulative;
 - b. Privativă.

Note suplimentare:

TEMA 9. IZVOARELE OBLIGAȚIILOR ROMANE

- 1. Noțiune de contract și delict**
- 2. Contractele romane: categorii și caractere generale**
- 3. Caracterele generale ale contractelor**
- 4. Contractele solemne**

1. Noțiune de contract și delict

Contractul roman reprezintă - înțelegerea dintre garant și păgubaș, îmbrăcată în forma jurământului religios. Delictul, este consacrat de jurisprudență ca adevărat izvor de obligații abia în sec. II e.n. Potrivit lui Gaius, obligațiile izvorăsc fie din contracte, fie din delict.

Contractele romane: categorii și caractere generale. Contractele solemne care pentru a lua naștere au nevoie de o formă solemnă, acordul de voință trebuie să fie exprimat într-o anumită formă. Contractele nesolemne erau: reale, consensuale, sau nenumite.

Caracterele generale ale contractelor. Viciile consimțământului: elementele esențiale; cazuri de inexistență a consimțământului; elementele contractelor. Elementele accidentale ale contractelor: Termenul (suspensiv și extinctiv) și Condiția (suspensivă și rezolutorie).

Contracte solemne. Forma religioasă: *sponsio religiosa* și *jusiurandum liberti* (jurământul dezrobitei) și forma verbal: *spansio laica*, *datis diction*, forma autentică.

Noțiunea de obligație s-a format încă din epoca veche a dreptului roman, iar originea ei se confundă cu însăși originea contractului care este recunoscut ca fiind cel mai vechi izvor de drept.

Cu toate ca primul contract roman – înțelegerea dintre garant și păgubaș, îmbrăcată în forma jurământului religios – a apărut în legătură cu un delict, în toată epoca veche și cea de început a clasicismului, delictul nu a fost privit ca izvor de obligații, ci numai ca fapt ilicit, care dădea naștere obligației legale de a compune (plata unei sume de bani în locul dreptului de răzbunare a victimei).

Delictul, este consacrat de jurisprudență ca adevărat izvor de obligații abia în sec. II e.n. Potrivit lui *Gaius*, obligațiile izvorăsc fie *ex contractii*, fie *ex delicto*. Această clasificare bipartită, pe care autorul Institutelor o considera cea mai importantă (*summa devisio*) s-a dovedit necorespunzătoare: contracte, delictes și diferite tipuri de izvoare de obligațiuni: quasi contractele, *quasidelictes*, rudenia, vecinătatea, detențiunea, desemnate sub denumirea generică *variae consarum figurae*.

Cu toate că această clasificare cuprindea în legislația lui *Justinian*, prin clasificarea *cvatdripartita*: contractele, delictes, *quasicontracte* și *quasidelictes*, care prezintă un caracter mai sistematic pentru că oferă elemente mai sigure pentru încadrarea actelor sau faptelor juridice în anumite categorii de izvoare.

2. Contractele romane: categorii și caractere generale

În vechiul drept roman, pentru ca un act să producă efecte, trebuia să fie îmbrăcat în anumite forme, astfel, simpla manifestare de voință era lipsită de valoare juridică.

Principiul fundamentalismului, exprimat în dreptul roman prin utilizarea gesturilor rituale a cuvintelor solemne ori prin prezența martorilor, a fost impus de condițiile materiale de existență a societății romane, dominată de o economie primitivă cu un schimb de mărfuri limitat și sporadic.

Noțiunea de contract – Contractul era în perioada de început a Romei doar o convenție care îmbracă o anumită formă. Astfel, cel mai vechi contract roman – stipulațiunea, își are originea în *sponsio religiosa*, care se încheia prin întrebare și răspuns, în forma unui jurământ religios, invocându-se bunăvoința zeilor în sprijinul celor care participau la raportul juridic.

După apariția contractelor consensuale (contracte care iau naștere prin simplul acord de voință), noțiunea de convenție a devenit sinonimă cu aceea de contract.

Termenul *contractus* înseamnă a pune la loc. El apare abia în sec. I e.n. cu înțelesul de simplă convenție generatoare de efecte juridice.

Deoarece în epoca veche vânzarea-cumpărarea se făcea prin două acte distincte, operațiunea a fost definitivă ca o reuniune a cumpărării cu vânzarea (*contractus emptionis venditionisque*). Acest cuvânt contract a fost generalizat.

Corelația dintre contract și convenție se exprimă în constatarea - orice contract este o convenție, dar nu orice convenție este un contract; convenția are deci o sferă mai largă decât

contractul.

Contractele solemne care pentru a lua naștere au nevoie de o formă solemnă, acordul de voință trebuie să fie exprimat într-o anumită formă.

Celelalte contracte erau desemnate, la începutul secolului I e.n. prin termenii de *actum re* (contracte verbale); *actum verbis* (contracte verbale, sau *actum literis* (contract în formă scrisă).

La contractul verbal stipulațiunea lua naștere printr-o întrebare: „*spondense nihi centum dare?*”, la care se răspundea „*spondeo*”.

Nexum era contractul intervenit între creditor și debitor în fața magistratului, prin care debitorul se angaja să-i presteze un număr de zile de muncă. Contractele literale luau naștere prin însemnarea în registrul bancherului a datoriei și a numelui debitorului.

Către sfârșitul sec. II e.n. termenul de *contractus* tinde să se generalizeze desemnând toate convențiile generatoare de efecte juridice indiferent dacă erau sau nu îmbrăcate în forme solemne.

Contractele nesolemne erau: reale, consensuale, sau nenumite.

Contractul real era contractul care lua naștere prin remiterea materială a lucrului (re). Contractele reale erau: *mutuum fiducia*, *gajul*, *comodatul și depozitul*.

Mutuum - era un contract de împrumut pentru consumație. *Comodatum* – era un contract de împrumut pentru folosință.

Fiducia - se folosea în scopul de a împrumuta un lucru de care să se folosească până la un anumit termen.

Gajul – era un contract care consta în remiterea posesiunii lucrului de către debitor creditorului său în vederea garantării unei obligații.

Depozitul – era contractul în care deponentul transmitea detinerea unui lucru unei alte persoane numită depozitar, pentru a-l păstra și remite la cerere.

Contractele consensuale – se formau prin simplul acord de voință (solo consensu). Ele erau: *vânzarea locațiunea, societatea, mandatul și emfiteza*.

Vânzarea – era transmiterea posesiunii liniștite și utile a unui lucru în schimbul unui preț.

Locațiunea – este contractul prin care o persoană se angajează să procure altei persoane folosința unui lucru, sau serviciile sale ori să execute o lucrare determinată, în schimbul unei sume ce se plătește de către cealaltă parte.

Societatea – era contractul în care două sau mai multe persoane se obligau să pună în comun un ban sau activitatea lor pentru a realiza un câștig.

Mandatul – era un contract în care o persoană însărcina pe alta, care accepta să îndeplinească ceva gratuit.

Emfiteoza – era contractul între proprietarul unui teren /agricol/ și arendaș /emfiteot/, cel din urmă, obligându-se să plătească o sumă de bani anuală /arenda/, în schimbul folosirii terenului.

Contractele nenumite erau recunoscute ca și contracte dar nu făceau parte din categoriile menționate mai sus.

O altă împărțire recunoscută în dreptul roman privat, era aceea între contractele unilaterale și contractele bilaterale, împărțire care se făcea în raport de efectele pe care le produceau fiecare dintre ele.

Cele unilaterale generau obligații pentru o singură parte, în timp, ce contractele bilaterale nenumite și sinalagmatice, erau contracte în baza cărora se nășteau obligații în sarcina ambelor părți.

O această clasificare era și aceea în contracte de strict drept (sanctionate printr-o acțiune de strict drept, ca de ex. stipulațiunea) și contracte de bună credință /contracte consensuale/.

Conform acestor două clasificări contractele unilaterale sunt contracte de strict drept în timp ce contractele de bună credință sunt contracte bilaterale.

3. Caracterele generale ale contractelor

A. Elementele contractelor.

Neavând o teorie generală în materia contractelor, romanii au formulat această teorie pe baza soluțiilor cuprinse în diverse texte. Elementele contractului sunt de două feluri: esențiale și accidentale.

Elementele sunt cele fără de care un contract nu putea exista valabil, elementele accidentale sunt cele care pot fi cuprinse sau nu într-un contract fără ca lipsa lor să aibă vreun efect asupra valabilității acestuia.

1. Elementele esențiale (essentialis negotii sau naturalia negotii) Elementele indispensabile contractului sunt întotdeauna aceleași:obiectul, consimțământul și capacitatea părților.

Spre deosebire de dreptul modern, în dreptul roman cauza nu era o condiție de valabilitate a contractului.

Obiectul contractului îl constituia însuși obiectul obligațiunii – acea prestație la care debitorul se angajase: dare, facere, prestare (ex. în cazul contractului de vânzare-cumpărare obiectul contractului constă în predarea lucrului, plata prețului, garantarea împotriva viciilor ascunse etc.)

Obiectul trebuia să îndeplinească următoarele condiții:

- să fie posibil (ad impassibile nulla obligatio est). Posibilitatea fizică și juridică (nu se putea vinde un res sancta).
- să fie licit (conform legii sau bunelor moravuri).
- să prezinte interes pentru creditor.

Consimțământul părților era manifestarea de voință a fiecăreia în sensul dorit de cealaltă, deci acordul părților (cum + gentire).

Consimțământul presupunea dualitate (o întâlnire de voințe), concordanță (coexistență de voință la un moment dat) și seriozitate (nu în joc). Pentru ca acordul părților să producă efecte juridice, trebuia să fie exprimat în mod valabil, adică să fie liber exprimat în mod valabil, adică să fie liber exprimat și să exprime voința reală a părților.

În cazul în care consimțământul nu era liber exprimat se spunea că este viciat sau câteodată chiar inexistent.

Dolul și teama constituiau vicii de consimțământ în timp ce eroarea împiedeca contractul de a se naște. În acest caz nu exista consimțământ.

2. Cazuri de inexistență a consimțământului:

a) nereseriozitatea – o parte nu-și dădea în mod serios consimțământul, ci din amuzament, din distracție, în acest caz nu se putea realiza acordul de voință.

b) eroarea – constituia credința greșită ce o avea una din părți cu privire la un lucru sau fapt care prezenta interes pentru încheierea contractului. Eroarea era o prezentare deformată a realității. Ea atrăgea inexistența actului și se putea prezenta sub următoarele inexistența actului și se putea prezenta sub următoarele forme:

- *error in negotio*, care purta asupra naturii contractului (ex. o persoană credea că i se împrumută iar alta credea că i se dă în depozit);

- *error in persona* – când o parte credea că încheie contractul cu o persoană anumită dar în realitate încheia cu o alta (eroare asupra identității persoanei);

- *error in corpore* (eroare asupra lucrului);

- *error in substantia* (eroare asupra substanței) purta asupra materiei lucrului ori sexul sclavului (o persoană credea că cumpăra aur și i se vindea arama etc.).

În contractele formale, *error in negotio* nu era posibilă, datorită efectuării solemnității care înlătura orice echivoc asupra caracterului actului.

Error in personam afecta valabilitatea contractului numai dacă acesta era *intuitu personae* iar *error in substantia*, numai dacă aceasta constituia calitatea esențială a lucrului.

3. Viciile consimțământului:

a) Teama /*metus*/ este produsul violenței morale ne avându-se în vedere violența fizică – *vis physica*). Dacă violența era fizică, nu exista consimțământ valabil și nici contractul nu era posibil. Violența morală (determinarea unei persoane să facă un act juridic inducându-se un sentiment de teama) nu avea nici o influență asupra contractului deoarece considera că o voință constrânsă era totuși o voință exprimată (*coacta voluntas tamen voluntas*), deci contractul era valabil.

Ulterior, pretorul a permis debitorului să nu execute obligația, dându-i acestuia o „*exceptio metus*” cu care paraliza acțiunea reclamantului.

b) Dolul.

Dolul era sancționat ex. o acțiune de dol (*actio de dolo*) care avea ca principale caractere faptul că cel condamnat devenea infam și că această *actio* se acorda numai în cunoștință de cauză (*cognita causa*). Într-un text roman se menționează că această *actio* nu se acorda persoanelor din clasa inferioară. (plebei)

În cazul consimțământului viciat de teamă sau de viol nu intervenea o anulare directă a contractului ei în mod indirect deoarece nu existau acțiuni în anulare.

Dolul și violența puteau fi invocate numai de victimă în timp ce eroarea putea fi invocată de oricine.

Viciile de consimțământ puteau fi înlăturate prin acoperirea lor de către persoana care fusese în eroare ori constrânsă. Această acoperire se cheamă confirmare. Confirmarea (renunțarea de a invoca vicii de consimțământ) era posibilă numai în cazul temerii și a dolului, nu și pentru eroare.

c) Capacitatea părților.

Constă în aptitudinea unei persoane de a încheia un act juridic în nume propriu.

În dreptul roman capacitatea constituia regula iar incapacitatea excepția.

Incapacitățile puteau fi generate – comune oricăror convenții (când persoana nu putea încheia nici un fel de convenție) sau speciale – proprii anumitor contracte.

Incapacitatea era de drept atunci când cuiva îi lipsea unul sau toate elementele personalității (libertatea, cetățenia sau calitatea de *pater familias*).

Incapacitatea de fapt (de exercițiu) exista în cazul în care cineva, deși avea capacitatea de drept, nu avea aptitudinea de reprezentare a consecințelor actelor sale.

Incapabili de drept erau:

- Sclavii care nu puteau contracta în nume propriu. Abia în epoca clasică acest lucru a devenit posibil dar și atunci se năștea doar o obligație naturală în urma contractului încheiat

de ei (se obliga naturaliter).

- Peregrinii care nu aveau jus commercii, nu puteau face acte de drept civil (*contractio litteris, sponsio*).

- Persoanele aflate în *patria potestas* (fiii, fiicele, nepoții). În perioada clasică s-a admis ca fiul să poată contracta dar ulterior acest drept a fost restrâns prin *senatus-consultul Macedonian*).

Incapabili de fapt erau nebunii și *infantes*, loviți de o incapacitate totală. De asemenea, prodigii, minorii de 25 de ani, femeia puberă *siu juris*.

Cauza.

Cauza nu a jucat vreun rol în ce privește formarea contractelor și abia în epoca clasică s-a ținut seama de acesta, în ce privește executarea unei creanțe.

Cauza are mai multe sensuri, astfel:

- izvor al obligației – faptul sau actul juridic (cauza eficientă);
- motivul pentru care cineva încheie un contract;
- scopul pentru care cineva se obligă (cauza finală).

În aceeași epocă, debitorului unei obligații fără cauză sau cu o cauză ilicită sau imorală, pretorul i-a acordat o excepție de dol.

2. Elementele accidentale ale contractelor. Elementele accidentale ale contractelor sunt:

a) Termenul – un eveniment viitor și sigur de care depinde executarea sau stingerea obligației.

- Termenul suspensiv era acel eveniment de care depinde executarea obligației; aceasta fiind suspendată în ce privește executarea până la împlinirea lui (ex. o anumită scadență).

- Termenul extinctiv era acel eveniment prin care realizarea căruia se stinge obligația.

Termenul ca atare nu stinge obligația, ci era nevoie de un act simetric invers. Prin intervenția pretorului s-a ajuns însă la acest rezultat.

Termenul este cert când data este determinată, și nesigur (incert) când nu este determinată.

b) Condiția – era un eveniment viitor și nesigur de care depindea nașterea sau stingerea obligației. Condiția putea fi suspensivă și rezolutorie.

Dacă condiția suspensivă afecta însăși nașterea obligației realizarea condiției rezolutorie ducea la stingerea obligației.

Între termen și condiție există o serie de asemănări și deosebiri. Contractele erau mai multe feluri: solemne, reale și consensuale.

După cum arăta *Gaius*, obligațiile contractuale se nașteau: *re, verbis, litteris ant consensu*. Această enumerare nu era completă întrucât la Roma au mai existat și contractele nenumite, apoi pactele înzestrate cu acțiuni.

Contractele solemne sau formale constituiau cea mai veche formă a contractelor fiind caracterizate prin aceea că pentru a lua naștere, acordul de voință trebuia să fie exprimat într-o anumită formă.

În dreptul roman se aplică regula *ex undo pacto, actio no nascitur* (dintr-un simplu pact nu se poate naște o acțiune).

În dreptul roman au existat patru forme: forma religioasă, forma verbală, forma autentică și forma scrisă, fiecare dintre ele corespunzându-i anumite contracte.

În literatura de specialitate se arată că aceste contracte, denumite și formale, fizionomia lor fiind puternic grevată de trăsăturile specifice formalismului, au fost guvernate de următoarele principii: a) principiul unilateralității actului, contractele solemne generând obligația numai în

sarcina uneia dintre părți; b) principiul interpretării literale, ceea ce făcea ca aceste contracte să fie de drept strict; c) principiul oralității contractelor solemne încheindu-se, cu o singură excepție, în forma orală.

Contractele formale erau: nexum, contractul verbal și contractul literal, dar acestea nu erau propriu zis contracte ci tipare de contracte.

Contractele formale erau inflexibile, nepermițând interpretări: judecătorul nu cerceta intenția părților și nu interpreta clauzele contractului.

4. Contractele solemne

A. Forma religioasă

Inițial pentru a deveni contracte convențiile au îmbrăcat forma religioasă, căci în epoca veche dreptul roman a stat sub semnul ideologiei religioase, romanii – primitivi și superstițioși alăturând cultul legilor cu cultul zeilor a căror bunăvoință o invocau pentru buna desfășurare raporturilor sociale. Cele mai importante contracte în această formă sunt:

a) *Sponsio religiosa*. În condițiile descompunerii orânduirii gentilice cea dintâi obligație contractuală a rezultat din înțelegerea intervenită între păgubaș și garant, înțelegere însoțită de pronunțarea unui învățământ religios. Ulterior, acest mod de contractare s-a extins și asupra altor cazuri. Debitorul se obliga prin pronunțarea cuvântului *spondeo* (promit), urmată de un jurământ a cărui nerespectare era considerată a atrage mânia zeilor asupra celui vinovat. Cicero relatează că forța jurământului era recunoscută și în timpul Legii celor XII Table.

b) *Jusiurandum liberti* (jurământul dezrobotului). Acesta era un contract intervenit între patron și dezrobot, prin intermediul căruia acesta din urmă se obliga să efectueze anual un număr de zile de muncă în favoarea primului.

Libertul datorator patronului *obsequim, bona și operae*.

Obiectul contractului îl constituia prestarea unor servicii ce necesitau o pregătire specială, (*operae fabriles*). Patronul, pentru a-și asigura aceste servicii, îl pune pe libert să presteze un jurământ, atât înainte cât și după dezrobire, deoarece jurământul prestat în stare de libertate îl obliga civil. Jurământul nu era sancționat printr-o acțiune civilă, patronul bucurându-se de un *judicium operarum* (acțiune privind zilele de muncă). Fizionomia specială a acestui contract este evidențiată de *Gaius*, care arată că era singurul caz în care un jurământ religios producea efecte pe plan juridic.

Jusiurandum liberti diferă de *stipulatio*, prin aceea că el consta într-o declarație a libertului.

B. Forma verbală

Continua evoluție a societății romane a condus la o mai clară delimitare între *jus* și *fas* ca urmare a desprinderii atribuțiilor religioase de cele laice. Odată cu dispariția ultimului rege și instaurarea republicii pontif *ex maximus* și-a pierdut atribuțiile de ordin politic, acestea revenind principalilor factori de conducere socială: adunările poporului, senatul și magistrații. În acest non context politic, generator de importante mutații sociale, apare firească modificarea fizionomiei instituțiilor juridice care cunosc un amplu proces de desacralizare.

Totuși, patricienii nu au renunțat la formele prin care religia se impusese, până atunci, în interesul lor. Forma care va lua locul jurământului pentru a transforma o convenție într-un contract va fi *sponsio*, denumită ulterior *stipulatio*. Un alt contract verbal folosit în epocă va fi *datis dictio* (promisiunea de dată). Contractele verbale sunt acele contracte care pentru sunt acele contracte care pentru a lua naștere în mod valabil necesitau rostirea unor cuvinte solemne.

Laicizarea instituțiilor juridice se răsfrânge în planul izvoarelor obligațiilor. Relevantă în acest sens este transformarea suferită de forma originală de a contracta – *spansio religiosa*, care dintr-un act sacral devine un act civil, juridic.

a) *Spansio laica*. *Spansio* sau *stipulatio* era principalul contract la romani. Deoarece stipulația era forma tipică de a contracta regulile de fond ale stipulațiilor se aplicau și tuturor contractelor. *Sponso laica* va păstra un element important din fizionomia antecesoarei sale, faptul că este formată tot din întrebare și răspuns: *Spandense nihi centum dare? Spondeo!*

Un alt element comun este cuvântul *spondeo* prin care debitorul își asuma obligația. *Sponsio laica* era denumirea contractului verbal atâta vreme cât nu a fost accesibilă *peregrinilo*; prin accesul lor la acest contract *spansio* a rămas sub această denumire numai pentru cetățeni iar, contractul pe care-l puteau încheia și peregrinii a luat denumirea de *stipulatio*.

Stipulațiunea avea un caracter formal, strict și abstract. Ambele părți trebuiau să folosească cuvintele sacramentale, stipulațiunea fiind prin esența orală, neputând avea loc decât între persoane prezente (nu era posibilă nici între surzi sau muți).

Stipulațiunea era un contract abstract care năștea obligațiunii în sarcina debitorului, fără a arăta și scopul în care debitorul se obliga.

Această separare a actului juridic de scopul urmărit la încheierea acestuia, permitea să se ascundă adevăratul motiv al încheierii contractului.

Cu ajutorul stipulațiunii se consacra o obligație a uneia dintre părți (cumpărător-împrumutat etc.), deci avea la bază diverse temeuri, fără ca acest lucru să reiasă din ea. În acest mod, era posibil ca cineva să se oblighe a restitui o sumă care nu o primise sau pur și simplu, nu o datoră. Din moment ce a promis debitorul era ținut să execute acea datorie, indiferent dacă avea sau nu temeii.

Congruentia (potrivirea) era un alt caracter al stipulațiunii, care consta în faptul că între întrebare și răspuns trebuia să existe o potrivire, răspunsul să corespundă întrebării. Acest caracter rezulta tot din formalismul dreptului roman. *Congruentia* garanta tratabilitatea stipulațiunii.

Stipulațiunea era un act oral, întrebarea și răspunsul neputând fi înlocuite printr-un act scris.

Stipulațiunea era și un act solemn, pentru că nu putea să se încheie valabil decât dacă acordul de voință îmbrăca o formă solemnă, adică prin pronunțarea unui anumit cuvânt – *spondeo*, iar mai târziu *fidepromitto*, *dabo*, *promitto*. Nu erau permise cuvinte echivalente.

Stipulațiunea era un act continuu, în sensul că răspunsul trebuia să urmeze imediat întrebării creditorului, pentru că întrebarea și răspunsul formau un singur tot. Stipulațiunea era un act unilateral întrucât crea obligații numai pentru una din părți.

În epoca veche stipulațiunea era supusă unui formalism rigid care în epoca clasică se va atenua. De pe timpul lui *Gaius* s-a admis să se facă în termeni grecești, echivalenți celor latini, cu condiția ca părțile să înțeleagă grecește.

O constituție din timpul împăratului Leon (472 e.n.) permitea ca părțile să folosească și alte cuvinte decât cele solemne, cu condiția ca ele să reflecte voința părților.

De asemenea se renunța la cerința ca răspunsul să fie potrivit cu întrebarea: se puteau folosi verbe diferite.

Dacă în vechiul drept roman, stipulația era orală și se putea proba cu martori, încă din timpul lui *Cicero* se obișnuia să se întocmească și un înscris probator iar mai târziu, într-o perioadă neprecizată, nu se mai recurge la pronunțarea cuvintelor solemne, stipulația scrisă

înlocuind-o pe cea orală, în care doar se menționa că s-au pronunțat aceste cuvinte. Din sec. III nu s-a mai cerut proba formalității orale decât atunci când nu exista un înscris constatator al datoriei.

În epoca clasică, stipulația avea numeroase întrebuințări: prin ea se dădea forță obligatorie celor mai variate promisiuni, dacă obiectul era licit și moral.

Pretorul, judecătorul, edilul curul ori guvernatorul provinciei puteau ordona părților sau unei din ele, să facă unele stipulațiuni (stipulațiunile forțate).

Stipulațiunea avea ca efect nașterea unei obligații de drept strict.

În vremea Legii celor XII Table stipulațiunea era sancționată printr-o acțiune a legii *per iudicis postulationem* (probabil numai în materie bănească).

Mai târziu, în temeiul legilor *Sillia și Calpurnia*, dacă debitorul se obligă la plata unei sume de bani, putea fi urmărit în caz de neexecutare prin *condictio certae pecuniae tar* dacă promitea un lucru determinat, prin *condictio certae rei*. Dacă promitea un fapt oarecare creditorul avea împotriva lui o *actio ex stipulatii*.

Peregrinii nu se puteau obliga prin *nomina transcripticia* și de aceea au recurs la *chirographum* – act emanat de debitor, înscris prin care acesta recunoștea că datorează o sumă, sau la *Syngographia* – înscris redactat în termeni impersonali, confecționat față de martori, semnat și sigilat de ei.

b) *Datis dictio*. Promisiunea de dată (*datis dictio*) era modul în care se constituia dota (zestrea) unei fete. Anumite persoane se obligau față de viitorul soț de a-i da bunuri cu titlu de zestre.

La *dotis dictio singuril* care făcea declarația solemnă în termeni sacramentali era constituentul (uno loquente) care puteau fi viitoarea soție, debitorul ei la ordinul acesteia sau de către ascendenții săi pe linie paternă.

Această formă specială de contract verbal își are sorgintea în obiceiul romanilor de a-și înzestra fetele cu bunuri în vederea ușurării sarcinilor viitoarei căsătorii, dar și în aceea că zestrea era un semn de distincție între bogați și săraci, o condiție de onorabilitate, lipsa datei atrăgând dezonoarea. În unele cazuri chiar statul era cel care înzestra pe fetele unor persoane suspuse.

În epoca post clasică (sub împărații Teodosiu și Valentinian) s-a admis constituirea datei printr-un simplu pact (pactul legitim de dată) *datis dictio* căzând în desuetudine.

c) Forma autentică. Forma autentică constă în prezența magistratului la confecționarea actului. Singurul contract autentic a fost *nexum*.

Datorită informațiilor fragmentare care ne-au parvenit, acest *nexum* este una dintre cele mai controversate instituții ale dreptului privat roman.

În general, se admite teza potrivit căreia *nexum* este o convenție de aservire încheiat în fața magistratului, în forma unei declarații prin care creditorul afirma că munca debitorului îi este aservită pentru un număr de zile, declarație ratificată de Magistrat.

În opinia profesorului *I.M. Anghel*, *nexum* este un împrumut prin aramă și balanță (per ace set libram). Debitorul se angaja să muncească pentru creditor un număr de zile în schimbul sumei pe care nu putea să o plătească la termen.

Părțile se prezentau în fața magistratului și-i aduceau la cunoștință învoiala lor iar acesta ratifica declarația creditorului – singurul îndreptățit să vorbească pronunțând, ață de tăcerea debitorului, cuvântul *addico*. *Nexum* necesita prezența a cel puțin cinci martori, puberi și cetățeni romani, precum și a unui *libripens*.

Nexum apare ca o aplicație a lui în *jure cessio* deoarece, pentru realizarea să, părțile recurg la un simulacru de proces.

Datorită funcției sale, nexum apare ca o alternativă pentru debitorul insolvabil, pe care creditorul putea să-l execute vânzându-l ca sclav în străinătate (trans Tiberium), dar și pentru creditor, care își putea procura mâna de lucru de care avea nevoie.

Împotriva abuzurilor săvârșite de creditorii nexii (nexus-singular) împreună cu plebeii au organizat o serie de mișcări sociale menite să le îmbunătățească situația. În anul 326 î.e.n. a fost dată legea *poetelia papiria* care desființa pe viitor nexum, punând capăt abuzurilor cămătarilor. Edictarea legii trebuie explicată și prin faptul că spre sfârșitul sec. IV î.e.n. romanii inauguraseră epoca războaielor de expansiune în urma cărora au dobândit un număr mare de sclavi, făcând să înceteze nevoia acută de forță de muncă.

Evaluare:

1. Noțiune de contract și delict.
2. Contractele romane: categorii și caractere generale.
3. Caracterele generale ale contractelor.
4. Contracte solemne.
5. Forma religioasă a contractelor solemne.
6. Noțiunea de contract.
7. Cazuri de inexistență a consimțământului.

Note suplimentare:

TEMA 10. RĂSPUNDEREA DELICTUALĂ LA ROMANI

- 1. Noțiunea despre răspunderea juridică**
- 2. Răspunderea delictuală *Lex Aquilia***
- 3. Principalele delikte sancționate în reglementările clasice și justiniene**
- 4. Cazuri delictuale particulare, sancționate cu acțiuni speciale date de pretor**

1. Noțiunea despre răspunderea juridică

Unul dintre principiile fundamentale ale răspunderii juridice este acela că fiecare este răspunzător pentru propriile fapte. Codul nostru civil consacră, în puține articole, pe lângă răspunderea pentru fapta proprie (ar. 998 și 999) și alte feluri de răspundere și anume, pentru faptele altei persoane (art.1000), precum și răspunderea pentru lucrurile, edificiile și animalele aflate sub paza noastră (art. 1000, al. 1, 1001 și 1002).

Prin delict, romanii înțelegeau orice faptă dăunătoare, sancționată de dreptul civil sau pretorian.

Romanii distingeau delicturile publice de cele private. Delicturile publice atingeau interesele colectivității în întregul lor (profanarea, omorul, trădarea). Delicturile publice erau pedepsite

corporal, mergând până la pedeapsa cu moartea. Delictelor care atingeau interesele unui particular erau delictelor private: *furtum, damnum injuria datum*.

La epoca veche și străveche a dreptului roman, victima delictului, ajutată de membrii grupului social din care făcea parte, își făcea singură dreptate, dar cutuma a stabilit unele reguli pentru a limita represiunea disproporționată și necontrolată pe care o pricinuia delictul.

Astfel s-a hotărât ca răzbunarea privată să se desfășoare cu anumite formalități și să nu întrecă răul produs prin delict (legea talionului).

Pentru acea perioadă veche și străveche, noțiunea de răspundere nu exista în sensul ei modern, ci însemna fixarea în persoana unui anumit individ a reacțiunii produse de faptul săvârșit.

Delictelor private erau pedepsite cu *poena* – o sumă de bani fixată de cutumă sau lege. Ea reprezintă echivalentul bănesc al iertării din partea victimei. Numai autorul delictului plătea amenda nu și succesorii săi. Când fapta a fost comisă de mai mulți autori, victima avea dreptul să urmărească pe toți autorii și să primească amenda separat de la fiecare. Dreptul victimei se stinge prin împăcare.

Acțiunile izvorâte din delictelor private erau: *penale; rei persecutorii; mixte*.

Prin acțiunile penale se urmărește plata unei amenzi, iar prin acțiunile rei persecutorii se urmărește readucerea în patrimoniul victimei, lucrul care a făcut obiectul delictului sau contravaloarea acestuia. Spre deosebire de acțiunile penale, cele *rei persecutorii* se transmiteau atât pasiv cât și activ.

Legea celor XII Table pedepsea anumite fapte care aduceau atingere persoanei fizice: *membrum ruptum, os factum, injuria*.

Membrum ruptum însemna o rană. În acest caz, dacă părțile nu ajungeau la o împăcare, atunci se revenea la regimul răzbunării private și victima putea produce autorului aceeași rană.

Os factum însemna un os fracturat și se pedepsea cu o amendă de 300 asse, dacă victima era roman și 150 asse, în cazul în care era un sclav.

Injuria sau violențele ușoare se pedepseau cu o *poena* de 25 asse.

Mai târziu, prin reformele pretoriene, a dispărut răzbunarea privată, iar amenda era fixată de judecători.

2. Lex Aquilia

Prima sancționare sistematică a răspunderii delictuale a fost *Lex Aquilia*, votată în anul 286 î. H. Prin lege se statua asupra responsabilității pe care o puteau atrage faptele nelegale, înțelese ca fapte contrare dispozițiilor precise ale unor legi determinate. Faptul ilicit din perspectiva Legii *Aquilia*, nu era orice fapt producător de prejudicii, ci doar acela care provoca o daună, fiind evident împotriva dispoziției exprese a legii.

Culpa nu era ceva generic, abstract, ci o sfidare la adresa unei norme precise. *Lex Aquilia* avea trei capitole:

- Primul capitol stabilea că persoana care omorâse pe nedrept un sclav sau un animal de turmă, trebuia să plătească proprietarului o amendă calculată la cea mai mare valoare, pe care sclavul sau animalul au avut-o în anul precedent delictului.

- Capitolul al doilea se ocupa de o problemă străină de răspunderea delictuală și anume *acceptilația* frauduloasă. Era pedepsit creditorul accesoriu, care iertase pe debitor în dauna creditorului principal.

- Ultimul capitol reglementa răspunderea pentru celelalte pagube aduse lucrurilor sau animalelor, stabilind o amendă echivalentă cu cea mai mare valoare pe care lucrul, animalul sau sclavul au avut-o în luna precedentă delictului.

La epoca clasică, în virtutea lui *Lex Aquilia*, o faptă producătoare de prejudicii ce era comisă în afara vreunei reglementări legale, era sancționată cu o amendă care de regulă depășea paguba.

Condițiile în care se dădea *Lex Aquilia* erau următoarele:

a. Dauna să fi fost cauzată direct prin chiar fapta delicventului și să constituie o atingere materială a lucrului sau animalului respectiv.

b. Paguba să fi fost pricinuită pe nedrept și contrar dispoziției legii. Astfel, cel care omoară sclavul altuia, fiind în legitimă apărare, nu comite delictul. Nu este ilicit nici a omorî sau a răni un hoț care ataca un hoț prins furând noaptea.

În cursul secolelor ce au urmat juriștii și preotul au lărgit considerabil câmpul ei de acțiune. S-a admis că neglijența sau imprudența pot fi oricât de neînsemnate, deoarece esențialul este dauna patrimonială. S-a îngăduit de asemenea ca victima să poată cere o despăgubire nu numai valoarea pagubei, dar și câștigul de care a fost lipsit.

Elementele constitutive ale delictului sunt:

a. Prejudiciul ca element esențial al răspunderii delictuale constă în efectul negativ suferit de o persoană ca urmare a faptei ilicite săvârșite de o altă persoană. Prejudiciul poate fi material (lezarea integrității ori atingerea adusă patrimoniului) sau moral (atingerea adusă onoarei sau afecțiunii unei persoane).

Prejudiciul poate fi direct concretizat în pierderea real suferită și indirect sau avantajul de care a fost privată victima ca urmare a faptei delictuale.

În toate formele sau ipostazele sale, prejudiciul trebuie să fie unul cert. Chiar și prejudiciul moral trebuie să aibă limite fixate de lege (dublul valoric) sau de judecător.

b. Culpă. În interpretarea clasică a legii *Aquilia*, culpa este un criteriu suficient de imputare a daunei. Culpă consistă în a nu fi prevăzut consecințele dăunătoare ale comportamentului delicventului atunci când, pe de o parte, aceste consecințe erau previzibile și pe de altă parte un comportament diferit era posibil.

În dreptul lui *Justinian*, culpa este tratată ca un fapt determinant pentru răspunderea delictuală, dar nu unul evaluabil, subiectiv și concret în raport cu autorul delictului, ci în raport cu o abstracțiune, o conduită ideală.

Culpă s-a extins nu numai asupra atitudinilor pozitive, direct producătoare de prejudicii, ci și asupra atitudinilor culpabile rezultate mai curând din omisiuni (lipsa de diligență, imprudența sau neverificarea riscurilor).

c. Raportul de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu. Aprecierea acestei legături îi revenea judex-ului în funcție de două criterii: evidența existenței ei și producerea cu necesitate a efectului malefic și dăunător.

Evidența cauzalității trebuia stabilită cu certitudine.

3. Principalele delictе sancționate în reglementările clasice și justiniene

A. *Damnum injuria datum*. Delictеle îndreptate împotriva persoanei. Legea celor XII Table cuprindea în sfera faptelor de injuria, pe lângă faptele comise prin viu grai (denunțarea calomnioasă, insultele, calomniile) și alte trei categorii de delictе (os fractum, membrum ruptum și alte diverse violențe ce aduceau atingere integrității corporale a persoanelor).

Pentru delictele simple de injuria, valoarea despăgubirii era indicată de către victimă, cu posibilitatea reducerii ei de către *judex*.

Pentru faptele deosebit de grave, amenda era fixată de magistrat în funcție de anumite circumstanțe agravante: locul comiterii faptei, gravitatea leziunii, organul vătămat etc.

Toate aceste delictе și acțiunile lor corespunzătoare au fost extrapolate și la alte fapte asemănătoare comise prin violență sau înșelăciune, iar victima putea să aleagă între acțiunea privată de injuria și cea publică, ce atrăgea după sine o pedeapsă corporală.

B. Furtum. Delictеle îndreptate împotriva patrimoniului unei persoane.

Furtul este sustragerea ilegală a unui lucru mobil, făcută cu intenția de îmbogățire. În Instituțiunile sale, *Gaius* spune că “Este furt nu numai când cineva ia un lucru străin pentru a-l sustrage, ci, în general, când cineva își însușește un lucru străin fără voia stăpânului”.

Noțiunea de furt este așadar foarte largă în dreptul roman, ea cuprinzând nu numai furtul propriu-zis, ci și abuzul de încredere, înșelăciunea etc.¹

Furtul presupune un element material concretizat atât într-o sustragere a bunului (*contrectatio rei*), cât și într-un prejudiciu și un element intențional ce vizează discernământul hoțului și dorința de a obține un câștig.

Acțiunea de furt revine aceluia care este interesat să păstreze lucrul, chiar dacă nu este proprietar.

Varietățile furtului:

1. *Furtum nec manifestum* era furtul obișnuit. În legea celor XII Table, hoțul era obligat să plătească o amendă egală cu dublul valorii lucrului.

2. *Furtum manifestum* – era furtul flagrant (hoțul era prins în timp ce comitea furtul). Sclavul prins era omorât pe loc. Fiul de familie era condamnat la moarte de către magistrat. La epoca clasică furtul flagrant era sancționat cu o amendă egală cu de patru ori valoarea lucrului furat.

3. *Furtum prohibitum*. Sancționa opunerea la percheziție cu o amendă echivalentă cu de patru ori valoarea bunului sustras.

4. *Furtum conceptum et oblatum*. Este delictul de tănuire a lucrurilor furate sau delictul de a încredința lucrurile furate unui terț, în vederea compromiterii lui. Era pedepsit cu o amendă echivalentă cu triplul valoric al bunurilor furate.

5. *Furtum non exhibitum*. Era delictul comis de o persoană somată să prezinte un bun despre care se bănuia că era furat și care nu se conforma. Delictul era sancționat cu o amendă echivalentă cu cvadruplul valoric al bunului sustras.

Tâlhăria sau *rapina*. Este furtul comis prin acte de violență sau amenințare. El se pedepsește cu o amendă ce ajungea la de patru ori valoarea bunului. Acțiunea era publică.

4. Cazuri delictuale particulare, sancționate cu acțiuni speciale date de pretor

a. Profanarea bunurilor sepulcrale (mormintele, pietrele tombale, sarcofagele, casele morților etc.). Pretorul, printr-o acțiune specială (*actio sepulcri violati*) i-a oferit oricărei persoane interesate posibilitatea de a cere sancționarea draconică a delicventului, în limita a 100.000 de *sesteți*.

b. Agitația, încăierarea sau dezordinea socială. Acțiunea putea fi intentată împotriva autorului direct al pagubei, iar în absența acestuia sau în caz de imposibilitate de determinat, împotriva inițiatorului conflictului colectiv sau chiar împotriva celui care a profitat de pe urma lui. Ei puteau fi obligați la de două ori valoarea daunelor.

c. Instigarea, complicitatea și favorizarea sclavului delicvent:

Actio de servo corrupto era folosită în una din următoarele împrejurări:

- Instigarea sclavului să comită un delict în favoarea unui terț;
- Adăpostirea sclavului fugar;
- Favorizarea sclavului delicvent;
- Complicitatea cu sclavul delicvent.

Delictul era sancționat cu o amendă echivalentă cu dublul valoric al sclavului delicvent.

d. Atacul tâlharilor organizați în bandă. Victima tâlhăriei colective putea obține recuperarea bunurilor sustrase prin violență, condiția fiind ca introducerea acțiunii să aibă loc în intervalul de un an de la data comiterii delictului. Victima putea obține quadruplul valorii bunului sustras.

e. Delictele forestiere. A fost pusă la dispoziția victimelor delictelor forestiere o acțiune prin care astfel de delicte erau sancționate prin pedeapsa dublului valoric.

Evaluare:

1. Noțiunea despre răspunderea juridică.
2. Răspunderea delictuală *Lex Aquilia*.
3. Principalele delicte sancționate în reglementările clasice și justiniene.
4. Cazuri delictuale particulare, sancționate cu acțiuni speciale date de pretor.
5. *Furtum non exhibitum*- explicați esența.

Note suplimentare:

BIBLIOGRAFIA:

1. Arat Gheorghe Teodor. Drept privat roman. Galați: ed. QALAP, 2008.
2. Volcinski Victor, Băieș Sergiu, Roșca Nicolae. *Dreptul privat roman (Scheme)*. - Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2001.
3. Харитонов Е.О. Основы Римского частного право. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999.
4. Борисевич М.М. *Римское частное право: Учебное пособие*. Москва: Юриспруденция, 2001.
5. Anghel I. M. Drept privat roman. vol. I și II. București: ed. Hyperion, 1991.
6. Anghel Ion M. Dreptul roman. București: Ed. Lumina Lex, 2002.
7. Bichicean Gheorghe. Drept roman. Instituții. Izvoare. Jurisdicții. –București: ed. C.H. Beck, 2008.
8. Ciucă Valeriu M. Lecții de Drept privat comparat. vol. III. –Iași: ed. Fundației Academice AXIS, 2009.
9. Ciucă Valeriu M., Mihai Liviu. Proprietatea și posesia-două instituții rivale, în Eseuri de hermeneutică juridică, vol. II. Iași: ed. Venus, 2005.
10. Cizek Eugen. Istoria Romei. București: ed. All Beck, 2004.
11. Cocoș Ștefan. Drept roman. București: ed. Lumina Lex, 1998.
12. Gardini Andreea. Omul Roman. Iași: ed. Polirom, 2003.
13. Hidro Romulus, Mișuțiu Oana. Drept roman. Cluj-Napoca: ed. Casa Cărții de Știință, 1995.
14. Hanga Vladimir, Bocșa Mircea Dan. Curs de drept privat roman, ediția a II-a. –București: ed. Universul Juridic, 2008.
15. Jackotă M. V. Drept roman. vol. I și II. Iași: ed. Fundației „Chemarea”, 1992.
16. Mihai Vasile Dakotă. Dreptul roman. Iași: ed. Chemarea, 1993.
17. Molcuț E., Oancea D. Drept Roman. București: ed. Șansa, 1993.
18. Molcuț Emil. Drept privat roman. București: ed. Universul Juridic, 2007.
19. Oancea Dan. Drept roman. București: Șansa, 1998.
20. Popescu Daniela N. Drept Roman. București: ed. Jurist, 2009.
21. Rîpeanu Andreea. Drept roman. Curs universitar. București: ed. Pro Universitarii, 2009.
22. Stoicescu Constantin. Curs elementar de drept roman. București: Editura Universul Juridic, 2009.
23. Valeriu M. Ciucă. Lecții de drept roman. vol. I- III. Iași: ed. Polirom, 1998-2000.
24. Vasile Popa, Radu Motrica. Drept privat roman. Timișoara: Presa Universitară Română, 1994.
25. Кафтанов Л.Л. Дигесты Юстиниана. Том 2. Москва: Статут, 2004.
26. Макеев В.В. Частное право древнего Рима. Ростов-на-Дону: март, 2002.